

Türkiye’de Dinî Rekabet ve Spritüel Özün Seküler Form Üzerinden Mücadelesi: Sahaja Yoga Örneği*

Bayram SEVİNÇ**

Öz

Dünyada son dönemlerde yaşanan yapısal dönüşümlerden sonra dinî ve spiritüel akım ve gruplar sayı ve tür olarak artmış, aralarındaki ilişki formu eskiye oranla önemli derecede farklılaşmıştır. Bu bağlamda dinî hareket ve gruplar arasındaki ilişkiyi şekillendiren makro faktörler olarak küreselleşme, postmodernite ve yeni dini hareketler öne çıkmıştır. Bu üç faktör, dünyanın durum, anlam evreni ve faillik açısından önemli derecede farklılaştığını ifade etmektedir. Yaşanan dönüşüm, Türkiye’deki dinî alanı da etkilemiş, üç makro faktörün yanı sıra iç dinamiklerin de etkisiyle yapısal farklılaşmalar yaşanmıştır. Bu değişimlerin de etkisiyle dinî ve spiritüel gruplar arasında rekabetin öne çıktığı ve bir iktidar mücadelesinin söz konusu olduğu gözlenmektedir. Mücadelede bulunan gruplar bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak rekabet halindedirler. Dinin rekabete açılması, aynı zamanda bireyin tercih özgürlüğü ve dinî grupların bu özgürlük karşısında çaba göstermesi zorunluluğu anlamına da gelir. Böylece dinî ve spiritüel akım ve gruplar taraftar kazanmak için hem bireyi ikna etme hem de alternatiflerle rekabet etme bağlamında hareket etmektedirler. Bu hareket, modern dönemin mantığına uygun bir şekilde rasyonel ve bürokratik örgütlenme üzerinden yapılmaktadır. Dahası bazı gruplar spiritüel özü seküler formda sunarak modern örgütlenmeyi farklı bir seçenek üzerinden inşa etmektedirler. Bunlardan öne çıkan ve üniversiteler başta olmak üzere birçok kurumda etkinlik gösteren Sahaja Yoga Hareketi dikkat çekmektedir. Bu makalede, Sahaja Yoga 1998-2008 yılları arasında Türkiye’deki mücadelesi bağlamında tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sahaja Yoga, Din ve Rekabet, Türkiye’de Dinî Gruplar, Yeni Dinî Hareketler.

Abstract

Religious Rivalry in Turkey and the Struggle of Spiritual Substance through Secular Form: The Case of Sahaja Yoga

After the structural transformations that has been lived in the world recently, the number and types of religious groups and spiritual movements has increased, and compa-

* Bu makale yazarın doktora çalışmasından üretilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, bsevinc@ktu.edu.tr

red to the past the relationship form between them has been differed significantly. In this context, globalization, post modernity, and the new religious movements has come to the fore as macro factors shaping relationship between religious movements and groups. These three factors mean that the world has differed significantly in terms of the situation, the meaning universe and the agency. The transformation has also affected the religious field in Turkey, and structural differences have been experienced due to the internal dynamics besides the three macro factors. It is observed that also by the effect of these changes the competition among religious and spiritual groups came to the fore, and a power struggle is concerned. Groups who are struggling are in competition sometimes directly and sometimes indirectly. Opening religion to the competition also means individual's freedom of choice and the obligation of religious groups to effort in the face of this freedom. Thus, religious and spiritual movements and groups are acting in the context of persuading individual as well as competing against alternatives. This movement is carried out via a rational and bureaucratic organization in accordance with the logic of the modern era. Furthermore, some groups construct the modern organization through a different option by offering the spiritual essence via a secular form. Of these, Sahaja Yoga Movement is noteworthy by being prominent and active in many institutions mainly in universities. In this paper, Sahaja Yoga is discussed in the context of its struggle in Turkey during 1998-2008.

Keywords: *Sahaja Yoga, Religion and Rivalry, Religious Groups in Turkey, New Religious Movements.*

Atıf: Bayram Sevinç, "Türkiye'de Dinî Rekabet ve Spritüel Özün Seküler Form Üzerinden Mücadelesi: Sahaja Yoga Örneği" KTÜİFD, c. 1, sy. 1, Bahar/2014, s. 105-158

Giriş

Türkiye’de son çeyrek yüzyılda meydana gelen yapısal ve kültürel değişimler dinin toplumsal ontolojideki varlığını etkilediği gibi özelde dinî gruplar arasındaki süreçler düzleminde de yeni ilişkisel formları söz konusu etmiştir. 1983 sonrasında meydana gelen değişimlerin (hukuksal düzenlemeler, iletişim teknolojileri, küreselleşme vb. boyutlarıyla) dinin toplumsal ontolojide yeniden konumlanması ve bu yeni durumda her dinî sistemin kendi öz varlığını koruma ve yaygınlaştırma çabalarının görüldüğü rekabet sürecinin açıklanması, din sosyolojisinin aktüel ilgisi açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda dinî gruplar arasındaki iktidar mücadelesinin rekabet olgusu çerçevesinde irdelenmesi, dolayısıyla küreselleşmeyle gelen ve Türk toplum yapısının yeni formunu biçimlendiren makro etmenlerin yerel arenada nasıl ve ne düzeyde fonksiyon gördüklerini ve bunun sonuçları çerçevesinde dinî rekabet olgusunu sorunlaştırma gereği söz konusu olmuştur.

Türkiye’de dinî etkileşim formunu biçimlendiren süreç yapıları, küreselleşme, dinî çeşitlilik ve dinî çoğul(cu)luk gibi günümüz dünyasında tartışmaların merkezinde yer alan birimlerin Türkiye’deki yansımaları, özelde İslâm’ın bu yeni bağlamda var olma tarzı ve meydan okuma ve cevap verme süreci, yeni bir portre sunmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği yaşam biçiminde dinlere yeni rekabet koşulları ve rakipler sunulmuştur. İslâm’ın hem küresel düzlemdeki var olma biçimi hem de bu küresel resmin etkisinin de faal olduğu Türkiye’de var olma tarzı ve diğer dinlerle olan ilişkisi, din sosyolojisinin açıklaması gereken güncel konularındandır. Küresel düzeydeki değişimlerin toplum yapıları üzerindeki etkisi ise sosyal arenanın serbest piyasa fonksiyonelliği çerçevesinde işlemesine neden olan bir dinamik olarak ele alınacaktır.

Makalenin temel argümantasyonu, günümüzde dini sistemlerin yoğun bir rekabet sürecine katılım gerekliliği yaşadığıdır. Bu, yani dinin rekabete açıldığı iddiası; bütün dinsel sistemlerin birbirlerine rakip olmasını, aynı arenada ve aynı kitleye rekabet çerçevesinde hitap etmeyi, kendi varlığını diğerlerinin rakip atılımlarını da göğüsleyerek ortaya koymayı ve sürdürmeyi, kendi öğretisindeki hakikat anlayışını rekabet ortamının sorgulayıcılığında savunmayı ifade eder. Bununla ilgili olarak yeni toplum yapısının makro düzeyde getirdiği farklı formla beraber Türkiye yerelinde meydana gelen değişimlerin oluşturduğu güncel görünümün İslâm’a

sunduğu yaşam formatı, metin için bir düzlem teşkil etmektedir. Rekabet olgusu burada yalnızca Türkiye bağlamında ele alınsa da bu sürecin dinamikleri olarak dinin toplumsal ontolojideki varlığı, küreselleşme, dinî çoğul(cu)luk, Avrupa Birliği gibi rekabet ortamı birimlerinin Türkiye bağlamında gördüğü fonksiyon, açıklayıcı makro faktörler olarak dikkate alınmaktadır. Dinin rekabete açılmasıyla birlikte belirgin dinî gruplar (ve sistemler) mücadelenin yoğunluğunu hissederken bu aşikâr rekabetin yanında bir de Sahaja Yoga gibi spiritüel öz taşıyan ama seküler formda sunum yapan bazı aktörler de söz konusudur. Dahası bütün aktörlerin modern dönemin failliğinde etkin olması dolayısıyla modern toplumsal ve organizasyonel örgütlenme mantık ve formunun etkisinde olduğu gözlenmektedir. Bu çerçevede ele alınacak olan Sahaja Yoga hareketi, 1998-2008 yılları arasındaki hareketleri üzerinden analiz edilecektir.

1. Toplumsal Süreçler ve Dinî Rekabet

a. Toplumsal ve Toplumsal Süreçler

Süreçler, toplumsal sistemin düzenlenme mantığını sunan yapılanmaları ifade ettiği gibi bireyin toplumda bulunma tarzının konumlandırılmasını da içerir. Özünde toplum, bireylerin davranışları boyunca yapılanan süreçlerin bütünü çerçevesinde işler. Toplum, süreçlere göre yapılaşırken süreçler de bireylerin davranış ve tutumları yoluyla şekillenir. Bireyler ve gruplar arasındaki iletişim ve etkileşim, sosyal hayatın öz suyudur. Sosyal süreç ise rol ve statü ilişkilerinden ötedir; yani bir kavga esnasında bulunan iki taraf arasındaki ilişki, rol ve statü ilişkisinden ötede bir şeydir. Ötekilerin statü ve rollerinin varlığı, bireyinkine anlam ve işlev katar. Bu rol sahiplerinin iletişim ve etkileşiminin oluşturduğu sosyal ilişki, "İçinde sosyal işlevin yerine getirilmesinde iki veya daha çok kişinin yer aldığı tüm tanınabilir, yinelenebilir, sosyal etkileşim örüntülerine işaret eder."¹

Sosyologlar son zamanlarda süreçlerden çok, derinlemesine davranış analizlerini, kurumsal ve kültürel örüntüleri konu edinse de süreçlerin toplum merkezli yapısal yordamlar için önem taşıdığı aşikârdır.² Sos-

1 Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, Nilgün Çelebi (çev.), 7. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2004, ss.123-125.

2 Paul B. Horton ve Chester L. Hunt, *Sociology*, 4. Baskı, Tokyo: McGraw-Hill Kogakusha Ltd., 1976, s.289.

yal süreç kavramı, “karşılıklı davranışların yani etkileşimlerin bir amaca yönelik anlamlı bağları ve yapıları”³ olarak tanımlanabilir. Nihayetinde sosyal yaşamın özü olarak betimlenen etkileşim,⁴ davranışlara içerik ve biçim kazandırma amacıyla başkalarının eylemlerinin hesaba katıldığı bir süreçtir.⁵ Süreçlerde etkin olan biz ve onlar, yalnızca iki ayrı insan grubu değildir. Bu kategoriler aynı zamanda “tamamen farklı iki tutum arasındaki duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki ayrımı temsil eder.” Biz, bireyin ait olduğu grubu, onlar ise tersine bireyin ne ait olmayı istediği ne de isteyebileceği bir grubu anlatır; dahası iki tutum, birbirinin varlık sebebidir.⁶

Biz ve onlar ayrımı, diyalektik bir ilişki içinde bulunan iç grup ve dış grup ayrımı olarak da sosyolojide yer alır.⁷ Bu iki grup arasında bulunan *uzlaşmazlık* her iki gruba da bireyin var olduğunu düşündüğü bir iç tutarlılık sunar. Bu bağlamda Bauman, iç grup analizinde bir de ikinci tür iç grup olarak betimlediği *hayali cemaatleri* irdeler.⁸ Bauman’a göre bunlar, inşa edilmeli, bir kategori olarak betimlenmelidir. Bu inşa, onlar için bir yapıştırıcı fonksiyonu görecektir. Bauman, bir de *yabancıların* bulunduğu bir kategori tasviri yapar. Yabancı, bilinmedik bir kişi değildir. Yabancıyı ‘hiç kimse’ olmaktan çıkararak onun hakkında sahip olunan bilgidir. Yabancı kavramı postmodern dünya için çok daha önemlidir. Çünkü çağdaş dünya, daha çok yabancılarla doludur: bir *evrensel yabancılık* dünyası gibidir. Hayat, bireyi yabancılar arasında, yabancısı oldukları arasında yaşamaya

-
- 3 Zeki Arslantürk ve M. Tayfun Amman, *Sosyoloji*, İstanbul: İFAV Yayınları, 1999, s.310.
 - 4 Samuel Koenig, *Sosyoloji: Toplum Bilimine Giriş*, S. Sucu ve O. Aykaç (çev.), İstanbul: Ütopya Kitapevi Yayınları, 2000, s.262.
 - 5 Doğu Ergil, *Toplum ve İnsan: Toplumbilimin Temelleri*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1984, s.49.
 - 6 Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, Abdullah Yılmaz (çev.), 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2002, s.51.
 - 7 Lewis Coser, “Amerikan Eğilimleri”, Tom Bottomore ve Robert Nisbet (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde (291-327), M. Tuncay ve A. Uğur (hızl.), Alâeddin Şenel (çev.), Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002, s.303.
 - 8 Günümüzde Benedict Anderson’la özdeşleşen hayali cemaatler kavramını, Bauman sınıf, toplumsal cinsiyet ve milliyet gibi oluşumları iç grubunun ikinci kategorisinin örnekleri olarak görmekte ve onları hayali cemaat ha ya cemaat olarak hayali biçimde tasvir etmektedir. Bauman, s.56; Ayrıca bkz. Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İskender Savaşır (çev.), 6. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

itmektedir.⁹

Toplumun geçerli normları, bireylerin olağan uyma tutumlarını belirleyen ilkelerin temsilidir ve bu normların ihlali, sapkın davranış üretimini betimler. Özünde birey ve grupların davranış ve rollerini bir süreç içinde konumlandıran dinamik ve tekrarlanan bir işlemler dizisinin kendisiyle olumlandığı sosyo-kültürel normların varlığı, bir sosyal sürecin oluşumunu sağlayan temel birimlerdir. Birey, sosyal süreçte bir toplumsal aktör olarak sahip olduğu rol, statü, pozisyon gibi niteliklerinin tümüyle bulunur ve hedefteki objeye yönelik dinamik ve fonksiyonel bir iletişim ve etkileşim sergiler. Temel sosyal süreçler, 'birleştirici' ve 'ayırıcı' olarak iki ana kategoride değerlendirilir. *İşbirliği*, *uyuşma* ve *bütünleşme* birleştirici süreçler; *rekabet*, *çatışma* ve *farklılaşma* da ayırıcı süreçler olarak sınıflandırılır.¹⁰ Bu evrensel süreçlerin hangisinin başat olduğu/olacağı, verili yapının meşrulaştırıcı sisteminin belirleyiciliğindedir. Sözelimi Batı toplumlarında yüksek düzeyde öneme sahip olan rekabet sürecinin Doğu toplumlarında aynı önemi taşımadığı görülmektedir.¹¹

b. Dinî Rekabet ve Rasyonel Örgütsel Yapı

Tarihî süreçte dinin toplumda konumlanması, bir yelpaze oluşturacak nitelikte biçim çeşitliliğine sahip olmuştur. Modern dünyada dinler, toplumu şekillendirme etkinliğinde zayıflama yaşamış ve kendilerinin belirlemediği bir siyasal biçim ve kolektif düzende yer alma durumunda kalmıştır. Toplumun diğer kurumsal birimleri üzerindeki etkisini yitiren dinler, birçok yerde -kiliseler örneğinde olduğu gibi- bir dogma dayatma şöyle dursun, bireysel inançları belirleme konusunda bile bir yetkeye sahip olamamaktadırlar.¹² Bu durumda yeni toplum yapılarında dinler, kendilerini 'sunma' ve beğenilere, taleplere yönelik etkinliklerde bulunma gereğiyle karşı karşıya kalmıştır ki diğer dinlerle rekabet ilişkileri de bu bağlamda söz konusu olmaktadır. Burada ele alındığı şekliyle dinî rekabet özünde artık dinin bireylerin hayat tarzlarını pazarlayan süpermarketlerde sunulan seçenekler arasından tercih edildiğini, yani ekonomik tabiriyle artık piyasada var olma savaşı veren, beğenilere hitap etme ve

9 Bauman, ss.52-75.

10 Arslantürk ve Amman, ss.310-312.

11 Fichter, s.127.

12 Marcel Gauchet, *Demokrasi İçinde Din: Laikliğin Gelişimi*, M. Emin Özcan (çev.), Ankara: Dost Kitabevi, 2000, ss.13-6.

inananlarını piyasa koşullarında koruma gibi piyasa şartlarına direnmek durumunda kalan bir varlık olduğunu imler. Piyasa mantık ve koşullarının geçerli olduğu yerde din de kendisini sunmak, hatta pazarlamak yani tutunabilmek için gerekli şartları yerine getirmek durumundadır. Bu piyasa mantığı dinin sunumunda, organizasyonların yapısında ve dinî tüketicilerin tüketim alışkanlıklarında birçok değişimi beraberinde getirmiştir.¹³

Din ve rekabet ilişkisi, çoğul(cu) yapının gelişmesi çerçevesinde tekeliğin yitilmesiyle dinî grupların birbirine rakip birer firma haline gelmesiyle biçimlenmiş, birey de bu bağlamda tercih etme özgürlüğü ve seçenek yelpazesinin genişliği ile hareket imkânına sahip olmuştur. Dinî gruplar, eskiden kitleler üzerinde tekeli bir denetim sahibi iken çoğul(-cu) yapıda kendilerini benzer amaçlar güden diğer dinî gruplarla tüketici bir çevre oluşturmada rekabet edebilecek biçimde örgütlenme durumunda kalmıştır. Bu rekabet ortamında herhangi bir dinî grup için *hâsılat* kavramı da gündeme gelmiş olmaktadır. Tekeli ortamda hâsılat üretimi konusunda herhangi bir baskı görmeyen dinî gruplar, serbest piyasa ortamında rekabetçi baskılar nedeniyle bir hâsılat üretme zorunluluğuyla yüzleşirler.¹⁴ Rekabetin kurumsal baskılar üretmesi ise toplumsal yapıyla bağlantılıdır ve geleneksel toplumlarda piyasa sınırlı olduğu gibi rekabet araç ve imkânları da sınırlıydı.¹⁵ Dinin rekabete açılması, politik yapıların tutum ve dönüşümleri çerçevesinde etkili olan koşullarla gerçekleştirilir. Sözelimi Şintoizm II. Dünya Savaşı'ndan önce Japonya'da hükümet tarafından desteklenmiş ve kendisine ayrıcalıklı bir konum tanınmıştır; fakat savaştan sonra bu ayrıcalık kaldırılmıştır. "Bugün Japonya'da yüzlerce yeni grup ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Bu gruplar, Şintoizm tarafından tatmin edilemeyen ruhanî ihtiyaçlara hitap etmişlerdir."¹⁶

Berger, rekabetçi ortamın dinî gruplara yaptığı baskılardan biri olarak sosyo-dinî yapıların rasyonelleştirilmesini ele alır. Bu bağlamda dinî yapıların yönetiminin bürokratikleşmesi, geleneksel yapılarının ve güncel

13 Necdet Subaşı, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, s.53.

14 Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye*, Ali Coşkun (çev.), 2. Basım, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000, s.208.

15 Rebecca M. Blank, "Viewing the Market Economy through the Lens of Faith", Rebecca M. Blank and William McGurn (Ed.), *Is the Market Moral: a Dialogue on Religion Economics and Justice* içinde, Washington: Brooking Institution Press, 2004, s.36.

16 Gary S. Becker, "Serbest Piyasalarda Dinler de Sağlıklı Olarak Gelişirler", Murat Çokgezen (çev.), *Liberal Düşünce*, Sayı.3, (Yaz 1996), s.31.

sosyo-politik oluşumların nitelik belirleyiciliğinde şekillenir. Uzun zaman kilise-devlet birlikteliğini yaşayan Avrupa Protestanlığı yönetim modelinde siyasal bürokratik bir niteliği yoğun sergilerken Amerikan Protestanlığı ise kendi süreçsel belirleyicileri çerçevesinde anonim şirketlerin sahip olduğu bürokratik bir yapı sergileme yönünde eğilim taşımaktadır. Katolik yapı ise modernleşmeye direnç gösteren kendi öz bürokratik yapısını koruma eğilimdedir. Her durumda da yeni toplum yapısı her dinî grup için benzer rasyonellik talepleri taşımaktadır. “Şu halde dinin çağdaş konumu dinî kurumların ileri düzeyde bir bürokratikleşmeleriyle nitelen-dirilebilir. Onların hem dâhilî hem de haricî sosyal ilişkileri bu süreç tarafından belirlenir.”¹⁷

Dinî kurumlarda bürokratik ve rasyonel yapıların yaygınlaşması bazı işbirliği biçimlerinin de ortaya çıkmasını netice vermiştir ki maliyetlerin yüksek olduğu durumlarda bütün potansiyel galiplerin kaybetme ihtimalinden dolayı işbirliklerinin ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir.¹⁸ İşbirliği süreci, din veya mezheplerin daha katlanılabilir hayata götüren bir sistem olma iddiasını yok etmemekte aksine yok olmama yönünde varlık savaşı verilmesinin kaynağı olmaktadır. Dinlerin katlanılabilir dünya formu üretme iddiası, Yahudiliğin sürgünde dayanak noktası olması, Hinduizm’in yoğun yoksulluk içinde mutluluk üretmesi, İslâm’ın çölün acımasızlığına karşı dayanak noktası olması¹⁹ örnekleriyle anlaşılabilir.

Avrupa örneğine bakıldığında, bugün orada bireysel bir tercih haline geldiği iddia edilen din konusunda bireyi, özelde Müslümanı, ne yasa ne toplum baskısı ne de yalnızca örfler dinî pratiklere katılmaya itmektir. Müslüman bir bireyin herhangi bir camiye devam etmesi kendiliğinden olan bir şey olmaktan çıkmış; onun oraya çekilmesi gerekli olmuştur. “Bu noktada, vaizle cemaati arasında, günümüzde Hıristiyan kiliselerinin yaşadığına yakın bir bağ vardır: Mümini gidip aramaları gerekmektedir, kendiliğinden gelmemektedir.”²⁰ Dolayısıyla çoğul(cu) yapının tetikledi-

17 Berger, *Kutsal Şemsiye*, s.210.

18 Ian Thompson, *Odaktaki Sosyoloji: Din Sosyolojisine Giriş*, Bekir Zakir Çoban (çev.), İstanbul: Birey Yayınları, 2004, s.43.

19 W. Montgomery Watt, *Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık*, 2. Baskı, Turan Koç (çev.), İstanbul: İz Yayıncılık, 2002, ss.44-5.

20 Olivier Roy, *Küreselleşen İslâm*, Haldun Bayrı (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 2003, s.100.

ği temel sosyal realite dinin artık “yukarıdan empoze edilmeyip bir ürün gibi pazarlanması gerektiğidir.” Bu tür bir ortamda elbette bazı eski tüketim alışkanlıklarını devam ettiren, güçlü bir ürün bağımlılığı sergileyenlerin varlığı da mümkündür.²¹

Çoğul(cu) yapının herhangi bir dinî grup için ifade ettiği anlam ve işlevsellik aynı zamanda grubun dinsel dönüşüme bakışıyla bağlantılıdır. Bu bağlamda bazı dinî gruplar kan bağı gibi kısıtlayıcı ilkelerle kapalı bir doktrin taşırlar. Sözelimi Yezidî olabilmek bu dine sahip bir ailede doğmakla mümkündür; aynı şekilde “Dürzîler ve Zerdüşter de kendilerine katılmaya şiddetle karşı çıkmaktadır. Ama bunun yanında taraftarlarının tamamının başka dinlerden geldiği, özellikle ‘Yeni Dini Hareketler’ (YDH) diyebileceğimiz gruplar da mevcuttur.”²² Türkiye’de küreselleşme ve dinî rekabet bağlamında yeni dinî mücadelenin egemenlik çerçevesinde algılanışı, çoğunlukla Yahudi-Hıristiyan karışımı bir tehlike biçimindedir:

“Küreselleşmenin ya da oluşturulmaya çalışılan küresel medeniyetin kendine özgü bir din anlayışının geliştirilmesi yönündeki çabalar, küreselleşme literatüründe kendisine yer bulmaya başlamıştır. Bu medeniyetin özünü oluşturacak ve onu biçimlendirecek olan din anlayışını; dini farklılıklara karşı hoşgörülü olma, dini ifade ve kanaat özgürlüğünü benimseme, demokrasi ve piyasa ekonomisi yanlısı bir söyleme bağlı olma gibi unsurları içermesi Evangelik Protestanlığa küresel bir misyon yükleme izlenimi vermektedir. Nitekim tüm büyük dinlerin çeşitli toplumlardaki değişik yansımalarının aslında tek bir hakikatten kaynaklandığını ifade ederek felsefi planda dinî çoğulculuk perspektifi geliştiren John Hick, Wilfred Cantwell Smith ve Stephen Evans gibi araştırmacılar küresel medeniyetin temelini oluşturacak dinin Judeo-Hıristiyan gelenek olduğunu zımnen ifade etmektedirler.”²³

Serbest piyasa ortamında din, varlığını genel anlamda sekülere ve öteki dinlere karşı bir üstünlük mücadelesi çerçevesinde meydan okuyarak sergiler. Bu anlamda din, küreselleşmeye tepkisel tutumunu aynı zamanda yegâneliğini ispat çerçevesinde bütün dinlere karşıtlıkla ortaya

21 Berger, *Kutsal Şemsiye*, ss.216-7.

22 Ali Murat Yel, “İnternetin Din Değiştirme Süreci Üzerindeki Etkileri”, *Köprü*, Sayı.91, (Yaz 2005), s.255.

23 H. Ezber Bodur, “Küreselleşmenin Dini Alandaki Etkisi ve Ulus-Devlet”, *KSÜİFD*, Sayı.4 (2004), s.14.

koyar. Dinî rekabet kavramıyla ekonomi veya fikir alanında olduğu gibi tekelci bir yapıdan uzaklaşıp bir piyasaya giriş yoluyla başlayan süreç kastedilmektedir. Piyasaya giriş söz konusu olduğunda gönüllülük ve rekabet unsurları öne çıkmaktadır. Resmî söylemin bireyi herhangi bir dinî sistemi kabule zorlamadığında dinî gruplar bir yarışa girecek ve üye edinme çabası sergileyecektir. Bu tarz özgür bir ortamda bazı bayağılıkların ortaya çıkması da doğal bir sonuçtur. Aynı zamanda baskı altında tutulmayan bir kültürün dezavantajları söz konusu olacaktır. Dinin piyasa ortamında faaliyet göstermesi teolojik düzlemde hoş olmayan bazı standartlaşmalara ve marjinal farklılaşmalara neden olabilir; fakat bunun yanı sıra herkesin kendi inancını özgürce ifade etme olanağı elde ettiği bir ortam da doğmuş olacaktır.²⁴

Rekabet, strateji gerektirir ve bu stratejiyi geliştirmek, bir organizasyonun, “nasıl rekabet edeceği, hedeflerinin neler olması gerektiği ve bu hedefleri gerçekleştirmek için hangi politikaların gerektiği konularında genel bir formül geliştirmek demektir.”²⁵ Belli bir strateji çerçevesinde hayat bulacak olan piyasanın dinî kimlikler arası rekabeti, dinsel içeriklerin tüketim, rekabet ve yabancılaşma gibi yaşam ölçütleri tarafından modernliğin kullanılabilir bir konusu haline getirilmesini netice verir.²⁶ Bu bağlamda Berger, Amerika’da din ve seküleritenin gelecekte de çoğulcu ve rekabet baskılarının şiddetlendiği bir ‘pazar’ ortamında birlikte bulunacağını iddia eder. Bu bağlamda politik ve sınıfsal niteliği ağır basan bazı çatışmaların da ortaya çıkabilme ve farklı dinî görüntülerin belirme ihtimalini de ifade eder.²⁷ Swatos ve Christiano, dinî rekabetin çağdaş dünya sistemiyle bağlantılı olarak yükselen bir fenomen olduğunu, Batı ve Ortadoğu’da aynı oranda hissedilmese de dünyada dinî bir yarış olduğunu belirtir ve çağdaş çoğulcu anlayışta birçok sayıda dinî sistemin tarihte hiç olmadığı kadar yakın bir yarışta bulunduğunu ifade ederler.

24 Peter L. Berger, “Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine”, Ali Köse (hızl.), *Sekülerizm Sorguluyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği* içinde (75-93), İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002, s.91.

25 Michael E. Porter, *Rekabet Stratejisi: Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri*, Gülen Ulubilgen (çev.), İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2003, s.XXVI; Ayrıca rekabetçi güçlerin stratejiye etkisi için bkz. Michael E. Porter, “How Competitive Forces Shape Strategy”, Cynthia A. Montgomery ve Michael E. Porter (Ed.), *Strategy: Seeking and Securing Competitive Advantage* içinde (11-27), Boston: Harvard Business Review, 1991.

26 Subaşı, s.75.

27 Berger, “Dinin Krizinden”, s.92.

Bu yarışın dinî haritayı dönüştüren etkileri vardır ki “[m]esela ABD bir zamanlar ortak bir Yahudi-Hıristiyan ahlâk sistemine karar vermişken, şimdi artık dinî haritasında sayıları giderek artan Müslüman ve Budistler’e de yer vermek zorundadır.”²⁸ Dinin ekonomik analizinde serbest piyasa çerçevesini savunan Becker, rekabetin, diğer ürünler gibi din için de iyi bir şey olduğunu; çünkü rekabet ortamında dinî grupların kendi üyelerinin ihtiyaçlarını daha iyi nasıl tatmin edeceği yönündeki zorunlu arayışının bulunduğunu ifade eder.²⁹

Dinî rekabet, çoğul(cu)luğun oluşturduğu, mutlak gerçeklik iddialarını riske atan bir piyasa modelinde faaldir. Bu rekabette dinler arasında bir yarış ve birey için tercih edebilme özgürlüğü söz konusudur. “Artan bir rekabetin sonucunda şüphesiz pazar hisseleri el değiştirir. Ama Finke ve Stark araştırmalarında Amerikan şehirlerindeki dinî rekabet artışının dinsel hareketlenmede bir düşüş değil, aksine yükseliş getirdiğini ortaya koymuşlardır.”³⁰ Dinlerin dinsellik üzerine rekabeti, kurumsal ayrışmanın bir sonucu olarak bireyin özel yaşamının ahlâkî ve tedaviye dönük ihtiyaçları düzlemindeki etkinliklerin öncelenmesiyle yürümektedir.³¹ Çağcıl yapının taşıdığı özelleştirme ve bireyselleşme, dinî ürünlere isteğe bağlı inanç, ritüel ve ibadetler bağlamında bir biçim değişimi baskısı üretir. Dinin bir seçim, hayat tarzı ve tercih alanına girmesini netice verebilecek bu özelleşme, dinî pratiklerin sahip olduğu cemaatsel yapıyı ve temeli sarsma yönünde ilerlemektedir. “Seküler dünyada din için tek yer kamusal-dan ziyade kişiler arası ilişkilere düşmüştür. Ne var ki din, kamusal olduğu sürece ‘gerçekliği’, gerçek olduğu sürece ise kamusallığını kaybetmektedir.”³²

Dinî rekabet, Hıristiyanlık ve İslâm arasında olduğu gibi bazen manevî alandaki rekabeti aşıp daha keskin bir hal alabilmektedir. İslâm’ın ilk dönemlerindeki hoşgörü yaklaşımının varlığının³³ ötesinde sonraki dönemlerde politik yapının belirleyiciliği başta olmak üzere birçok faktör tarafından dinî rekabet daha keskin hale getirilmiştir. Bugün ise kü-

28 William H. Swatos ve Kevin J. Christiano, “Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni”, Ali Köse (hızl.), *Sekülerizm Sorgulanıyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği* içinde (95-121), İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002, s.111.

29 Becker, “Serbest Piyasalarda Dinler”, s.30.

30 Swatos ve Christiano, s.112.

31 Berger, *Kutsal Şemsiye*, s.218.

32 Subaşı, s.72.

33 Michel Lelong, *İslâm’la Yüzleşen Batı*, Ali Erbaş (çev.), İstanbul: Ufuk Kitap, 2006, s.23.

reselleşme, mesajların küreselleşmesi olarak alındığında, küresel dinî piyasa da, dinî ulaklar arasında rekabetin maksimize olduğu bölge olur. Bu alanda her piyasa, birbirine bağlıdır ve birlikte bütünleşik bir piyasayı oluştururlar. Çok sayıda dinî hareketin ortaya çıkması ve onların tutunma çabaları, göç, kültürel temas ve çoğul dinsel gelenekler rekabetin kaynaklarındandır. “Dinsel sistemler birbirleriyle yarışırken toplumsal çevrenin etkisi ile karşı karşıya gelirler. Öyle görünüyor ki, belirli toplumsal çevreler belirli dinsel kalıpları ‘seçerken’, diğerlerini ‘iter.’” Rekabet bağlamında dinlerin çevreleriyle uyum çabaları, çevreyle etkileşimin bir ifadesidir. Dinler doğar doğmaz çevreleriyle uyum arayışı taşırlar ve “[k] ararlar potansiyel üyeleri çoğaltmak, iletişim vasıtalarına öncelikli erişimi sağlamak, hareketin ideolojisi için şevkli taraftarlar seçmek ve hareketin liderlerine saygı yerleştirmek hakkındaki rasyonel hesaplamalara göre verilebilir.”³⁴

Küresel yapı, hem kadim dinî gelenekleri hem de yeni dinî hareketleri mekân akışları sürecinde ve yapısal korunum mücadelesinde derin bir dönüşüm yaşamaya mahkûm etmiştir. Yeni dinî hareketler yerel kültüre uyarlanarak ve bireyin çıkarlarına uygun bir şekilde benimsenmekteyken kadim gelenekler kendilerine okunan bu meydan savaşında ayakta kalma, popülasyon ve yapısal durumunu koruma mücadelesi vermektedir. Bu mücadele kadim gelenekleri de değişime uğratmaktadır. “Örneğin Hindistan ve Sri Lanka’da Protestan misyonerlere gösterilen tepki, on dokuzuncu yüzyılda hem Hinduizm’in hem de Budizm’in yaşadığı Rönesans döneminde, hayatî bir rol oynamıştır ve bunun karşılığında, Hinduizm ve Budizm’in bu yeni biçimlerinin, Batı dünyasında önemli etkileri olacaktır.” 20. yy’da Hıristiyan misyonerlerin sayısında bir artış olduğu gibi Müslümanların, Hinduların, Budistlerin, Bahaîlerin ve YDH’lerin üyelerinin yayılma çabaları, misyonerlerin çabalarıyla günbegün artan bir rekabet halini almıştır.³⁵

34 Robert J. Wuthnow, “Din Sosyolojisi”, Adil Çiftçi (drl. ve çev.), *Din ve Modernlik-Toplum-bilim Yazıları I* içinde (59-119), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002, ss.67-75.

35 Christian Smith ve Robert D. Woodberry, “Din Sosyolojisi”, İhsan Çapcıoğlu (çev.), *AÜİFD*, Cilt.47, Sayı.2, (2006), ss.231-3. Yeni dini hareketleri tanımlayan ‘yeni’ sıfatını, eski dinleri yenileme arayışı bir diğer ifadeyle “klasik dinlerin yerini” alma arzusunun bir ifadesi olarak da okunmaktadır. Bkz. Mustafa Alıcı, “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post-Modern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Karşı,” S. Turan ve F. Sancar (ed.), *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde (71-79), İstanbul: Açılım Kitap, 2014, s.71. Saliba’ya göre YDH’ler yalnızca yeni değil aynı

2. Türkiye'de Dinî Rekabetin Makro ve Mikro Dinamiği

Türkiye'de dinin rekabet sürecinde ontolojik konumlanması, makro bağlamda küreselleşme, postmodernite ve YDH kaynaklı şekillendirici faktörlere bağlıdır. Bu üç makro etken, özellikle 1983 sonrasında Türkiye'de dinler arası ilişkilerin yeni bir boyuta taşınmasını sağlamıştır. İlk olarak küreselleşme ve din ilişkisi, dinî grupların küreselleşme imkânı, kimlik ve din ilişkisindeki yeni form, kültür ve din ilişkisinin değişen sistematiği, çokkültürlülük ve buna bağlı olarak da çokdinlilik ve dinî çoğulculuk temaları, dinin bir piyasa ortamına taşınmasını netice verir ve bu piyasada rekabet başta olmak üzere etkileşim süreçlerinin yeniden yapılanması söz konusu olur. (Dolayısıyla bu yeni yapıda ele alınacak bir dinî çoğulluk fenomeni, sekülerizmin yeniden ve dünya dinlerini barındırma eğilimi çerçevesinde tanımlanmasını salık verir. Ulus-devlet düzeyinde fonksiyonel ve egemen ideolojinin yönlendirilmiş stratejik mantığı çerçevesinde işleyen bir sekülerlik, yeni dünya modelinde fonksiyon göremektedir).³⁶ Küreselleşmenin yanı sıra postmodernitenin bilgi kuramsal boyutunun getirdiği anlatı eleştirisi ve hakikatin çoğul sunumu bağlamında yeni algı ve söylemler söz konusu olmuş bu durum dinî grupların mücadelesini de etkilemiştir.³⁷ YDH olgusu da dinlerin rekabete açılmasını netice verir ve bu süreç, bazen çatışma veya başka bir sürece doğru gidebilir. YDH'lerin ortaya çıkması ve taraftar bulması, bilinen dinî grupların yanında birçok yeni aktörün belirmesi anlamına gelir ve önemli bir reka-

zamanda yenilikçidir (innovative) ve meydan okuyan bir profilleri söz konusudur. John A. Saliba, *Understanding New Religious Movements*, 2. Baskı, Walnut Creek-Lanham-Oxford: Altamira Press, s.XIV.

- 36 Bkz. Mike Featherstone, *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*, London: Sage Publications, 1995; Amer Al-Roubaie, *Globalization and the Muslim World*, Kuala Lumpur: Malita Jaya Publishing House, 2002; Richard Falk, *Küreselleşme ve Din: İnsanî Küresel Yönetişim*, Hasan Tuncay Başoğlu (çev.), İstanbul: Küre Yayınları, 2003; Peter L. Berger, "Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine", Ali Köse (hızl.), *Sekülerizm Sorgulanıyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği* içinde (75-93), İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002.
- 37 Bkz. Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, İsmail Türkmen (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000; Huston Smith, "Postmodernism's Impact on the Study of Religion", *Journal of the American Academy of Religion*, Vol.58, No.4, (Winter 1990), ss.653-670; Jean F. Lyotard, *Postmodern Durum-Bilgi Üzerine Bir Rapor*, Ahmet Çiğdem (çev.), 3. Basım, Ankara: Vadi Yayınları, 2000; Yasin Aktay, "Postmodern Dünyada Din: Bir Anlatı mı, Tanrının İntikamı mı?", Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş (drl.), *Din Sosyolojisi* içinde (297-313), 2. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları, 1998.

bet sürecinin başlaması da sürecin bir sonucu olur.³⁸

1983 sonrası dinî piyasayı şekillendiren etmenlerin yerel formülasyonu, dinî alanda Türkiye’de meydana gelen dönüşümlerde belirginleşmiştir. Bu bağlamda, bireyin vatandaşlık statüsü ve insan haklarının bir alt maddesi olarak din ve vicdan özgürlüğü; azınlık statüsü ve varlığı tartışmaları, dinî grupların meşruluk tartışmaları; tekil dinî yapılarda aile ve birey bağlamında dindarlık ve dinsellik dönüşümü; dinin bireyselleşmesi neticesinde artan piyasa rekabeti; küreselleşmenin yerel yansımaları ve AB’ye uyum gibi birimler yeni dinî piyasanın belirleyicileri olarak öne çıkmaktadır.³⁹ Özelleştirme, bireycilik, tüketimcilik, özgürlük, sivil toplum yapılanmaları, iletişim devrimi, maddî refah, teknolojik gelişme, ulaşım da ilerleme, eğitimin yaygınlaşması, internet, AB uyum yasaları, kentleşme ve kentleşme, göç, dinselliğin dönüşümü ve cemaatin dönüşümü, 1983 sonrası Türkiye’de dinî haritayı belirleyen etmenlerdendir.⁴⁰

Türkiye’nin katılma çabası içinde uyum düzenlemeleri sergilediği Avrupa Birliği, kuruluşundan bu yana geniş kitleleri barındırır hale gelmiş, dolayısıyla farklı din ve dinî fraksiyonların yelpazesine karşılaşmıştır. Bu yelpazede din eğitimi verilmesi birçok Batı Avrupa ülkesinde kabul edilmiş fakat birçok dinin okullarda aynı anda nasıl öğretileceği konusundaki model tartışmaları hâlâ devam etmektedir.⁴¹ Günümüzde Bahailik, Kadiyanilik, Sih Dini, Yehova Şahitleri, Moonculuk, Mormonlar, Hare Krişna, Rama Krişna Misyonu ve Maharişi Maheş Yogi’nin ‘Transendental Meditasyon’u vb. bazı dinî akımlar, küresel düzeyde bir iddiayla yayılma çabası sergilemektedir ve kullandıkları dil, evrensel temsil kodlarını ba-

38 Bkz. Stephen V. Monsma ve J. Christopher Soper, *The Challenge of Pluralism: Church and State in Five Democracies*, Lanham: Rowman&Littlefield Publishers Inc., 1997; Geoffrey K. Nelson, *Cults, New Religions and Religious Creativity*, London: Routledge&Kegan Paul, 1987; Stephen J. Hunt, *Alternative Religions: A Sociological Introduction*, Hampshire: Ashgate, 2003; H. Ezber Bodur, “Moonculuk Hareketi ve Türkiye’de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi”, *KSÜİFD*, Sayı.1, (2003), ss.13-39.

39 Bkz. Adem Efe, *Dinî Gruplar Sosyolojisi (Isparta Örneği)*, İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013, ss.21-102.

40 Türkiye’nin yakın dönem dönüşüm dinamikleri için bkz. Reşat Kabasa (ed.), *Türkiye Tarihi 1839-2010: Modern Dünyada Türkiye*, Zühal Bilgin (çev.), C.4, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.

41 Recep Kaymakcan, “İngiliz Din Dersi Kitaplarında İslâm İmajı”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt.1, Sayı.1, (Haziran 2001), ss.163-4.

rındıran niteliklere sahiptir.⁴² Bu bağlamda uyum yasalarının dinî gruplar için bir piyasaya giriş kolaylığı sağladığı söylenebilir.

Küresel ve yerel dinamiklerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan forma göre özellikle 1983 sonrası dönemde olmak (ve fakat çok partili hayata geçişin verdiği sosyal hareket alanından başlamak) üzere Türkiye’de küresel ilişkilerin şekillendirdiği yeni ve açık bir dinî piyasa söz konusudur.⁴³ Bu piyasanın en âşikâr delili, yeni dinî hareketlere dâhil edilen (Moonculuk gibi) dinî akımların Türkiye’de de faaliyet imkânı bulması ve (görelî olarak) sonuç alabilmesidir. Dolayısıyla batıda sekülerleşmeye antitez olarak yorumlanma eğiliminin arttığı bu yeni dinsel formaları, açık bir piyasada, yani Türkiye’deki yeni dinî piyasada, bir rakip olarak pay edinme çabası sergilemektedir.

3. Sahaja Yoga Hareketi ve Mücadele Seyri

1970 yılında yeni bir meditasyon tekniği bulduğunu ve onunla aydınlandığını ilan eden Hint asıllı Shri Mataji Nirmala Devi (1923-2011)⁴⁴ bu tekniği bütün dünyaya yaymayı kendisine misyon bilmiş ve gelişen hareketin doktrinini de zamanla ortaya koymuştur.⁴⁵ Sahaja⁴⁶ Yoga kavramı hem meditasyon tekniğini hem de hareketi tanımlamaktadır. Doğu mistisizminin Batı kaynaklı yorumuyla Türkiye’de yaygınlaşmasıyla birlikte

42 Şinasi Gündüz, *Misyonerlik*, 2. Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s.18; Ayrıca bkz. M. Ali Kirman, *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*, Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi, 2010; Ali Köse, *Milenyum Tarikatları: Batı’da Yeni Dini Akımlar*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011; Özlem Uluç, *Yeni Dini Hareketler*, İstanbul: Yarın Yayınları, 2013.

43 Bkz. Adem Efe, “Küreselleşme Yeni Dini Hareketler ve İnternet,” *Uluslararası Davraz Kongresi 24-27 Eylül 2009*, Küresel Diyalog, Isparta 2009, ss.3232-3238.

44 Hayatı için bkz. “Shri Mataji Nirmala Devi: Founder of Sahaja Yoga,” <http://www.sahajajogaportal.org/en/shri-mataji-nirmala-devi.html>, (09 Mart 2014).

45 Esasen Shri Mataji, kendi yoga tekniğini keşfetmeden önce Osho Rajneesh’e bağlıdır; ancak aralarındaki anlaşmazlık ve tartışma, ayrılığa ve Mataji’nin kendi hareketini kurmasına neden olur. Elizabeth Puttick, “Sahaja Yoga,” Peter B. Clarke (ed.), *Encyclopedia of New Religious Movements* içinde (544-545), London-New York: Routledge, 2006, s.544.

46 Sanskritçede “kendiliğinden, doğal, basit ve kolay” anlamlarına gelen Sahaja kelimesi Hindu ruhsallığında önemli bir yere sahiptir. Sahaja kelimesi, Svecchachara, Sama ve Samarasa ile birlikte Nath Sampradaya’nın dört anahtar kelimesinden biridir. Bir meditasyon ve ibadet formu olarak Sahaja, Hinduizm ve Budizm için ortak olan Tantrik gelenekte yaygınlık kazanmıştır. <http://www.answers.com/topic/sahaja?cat=technology>, (11 Mart 2014).

Vishwa Nirmala Dharma (evrensel arınma dini) ismiyle tanınan söz konusu hareket, Sahaja Yoga Merkezleri şeklinde kurumsallaşan yapısıyla ülkemizde son yıllarda dikkat çekmiştir.⁴⁷ Hareketin kurucusu olan ve sonraları Shri Mataji Nirmala Devi olarak tanınan Nirmala Srivastava 21 Mart 1923'te Hindistan'da Hıristiyan (Protestan) bir ailede dünyaya gelir. Nirmala isminin yanındaki eklentiler, onun "Saygıdeğer Anne" olarak betimlenen ruhsal liderliğinden kaynaklanmaktadır.⁴⁸ Mataji, çoğunluğu erkek olan guruların dünyasında azınlıkta kalan bir kadın ruhsal lider olarak öne çıkmaktadır.⁴⁹ Cinsiyeti, aynı zamanda kadınların ruhsal gelişimdeki rollerinin yeniden dile getirilmesi ve bu minvaldeki algıların düzeltilmesi için mücadele verdiğinin de beyan edildiği bir düzlemdir.⁵⁰ Günümüzde, 100'e yakın ülkede Mataji'nin meditasyon teknikleri öğretilerek mirası yaşatılmaktadır; onu modern çağın bir Avatar'ı olarak tanımlayanlar olduğu gibi, takipçileri "şefkatli anne" olarak anmaktadırlar.⁵¹ YDH'in temel niteliklerinden biri, onların karizmatik liderleriyle birlikte işleyen bir yapıya sahip olmalarıdır. Bu bağlamda genel kategorilere benzer bir hareketi temsil eden Mataji, Hindu mitolojisinin kadın ilahi gücünü ifade eden 'Adi Shakti' olduğu ve dünyayı kurtarmaya geldiği yönünde bir iddiayla

47 Ali İhsan Yitik, "Misyonerlik ve Yeni Dinî Hareketler", Asife Ünal (hızl.), *Dinler Tarihiçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik -Sempozyum: 01-02 Ekim 2005 Ankara* içinde (91-102), Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2005, s.94; Ali Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları: Yeni Dinî Hareketler*, 2. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, ss.226-227; Serkan Derin, "Sahaja Yoga: İçeriği, Amacı, Türkiye'deki Faaliyetleri," *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Ü. SBE, 2011, s.28.

48 <http://www.freemeditation.com/news/2011/02/26/shri-mataji-nirmala-devi-a-truly-remarkable-path/>, (8 Mart 2014).

49 Chizuko Hunt, "Yoga Practice in 21st Century Britain: The Lived Experience of Yoga Practitioners," *Doktora Tezi*, De Montfort University, 2010, s.223. Kadın liderlerden en çok tanınanı Amritandamayi'dir (kucaklayan guru olarak tanımlanır). Öte yandan Mother Meera'da tıpkı Shri Mataji gibi öne çıkan bir diğer isimdir. Elizabeth Puttick, "Women in New Religious Movements," Peter B. Clarke (ed.), *Encyclopedia of New Religious Movements* içinde (686-688), London-New York: Routledge, 2006, s.687.

50 "Shri Mataji," <http://www.sahajayoga.org.in/shri-mataji>, (08 Mart 2014). Hareket, kadının aydınlanmadaki rolünü vurgulasa da yapılanması feminist bir nitelik taşımamaktadır; söz gelimi yönetim kadrosu çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır ve geleneksel Hint toplumsal cinsiyet anlayışının kadına biçtiği rollerin onanması ve uygulanması talebi belirgindir. Öte yandan Shri Mataji, Tanrı Vişnu'nun eşi Laxmi'ye referansla mitolojik güç katılan bir karakter olarak her müride için model alınması gereken ideal bir eştir. Bkz. Puttick, "Sahaja Yoga," ss.544-545.

51 <http://www.freemeditation.com/news/2011/02/26/shri-mataji-nirmala-devi-a-truly-remarkable-path/>, (08 Mart 2014).

liderlik yapmıştır.⁵²

Dünya çapında bir meditasyon hareketi olan Sahaja Yoga'nın kurucusu ve uluslararası ruhsal (spritüel) bir lider olan Shri Mataji Nirmala Devi, 23 Şubat 2011'de İtalya (Genoa)'da vefat etmiştir. Mataji, bir hanedan çocuğu olarak dünyaya gelmiş ve çocukluk döneminde Gandi ile tanışmıştı; yüz yüze görüşmüş ve onun tekkesinde (ashram) bir süre kalmıştı. Gençlik yıllarında bir yandan tıp eğitimi alırken bir yandan da 1940'lardaki Hindistan bağımsızlık hareketinde bir özgürlük savaşçısı olarak yer alan Mataji, sonraki dönemde bir Amerikan diplomatla evlenir ve Londra'ya taşınır; bu süreçten sonra uluslararası seyahatlere çıkmaya başlar. Uluslararası bir ruhsal uyanış hareketini başlatan Mataji'nin etrafında birçok insan bir araya gelir. 1970 yılında *kitlesel* (hep birlikte yapılabilen) bir kendini gerçekleştirme (en-masse self-realization) metodu keşfettiğini ilan eden Mataji, bu metodun binlerce insanı bir araya getirebilen nitelikte olduğunu savunur. Böylece Sahaja Yoga doğar ve Mataji de kendini bu yola adayan ruhsal bir lider olur. Kendisini dünyanın ruhsal yücelişi için adayan Mataji, Sahaja Yoga metodunu öğretmek (ve uygulamak) için dünyanın birçok yerine seyahat eder. Mesajı kısa ve nettir: "İç huzur (barış) olmadan dünya barışı olamaz." O, yalnızca meditasyon öğretmekle kalmaz aynı zamanda kurumsal yapılanmalar da ortaya koyar: Bu bağlamda söz gelimi Hindistan'da bütüncül bir sağlık ve araştırma merkezi kurar; öte yandan bir uluslar arası kanser araştırma tesisi, yoksul kadın ve çocuklar için bir kalma yeri ve uluslar arası bir müzik ve sanat akademisi vb. kurumlar söz konusudur. Ölümünden sonra şu ifadesiyle anılmaktadır: "Sizi yaratan güçle bağ kurmadıkça hayatın anlamını bilemezsiniz."⁵³

Sahaja Yoga, birçok YDH gibi son dönemlerde Türkiye'de faaliyet gösteren ve Hint ruhçuluğu (spritüalizmi) ile bağlantılı olan modern bir harekettir. Doğru mistisizminin Batı kaynaklı yorumuyla Türkiye'de varlık göstermesi, temelde Budizm ve Hinduizm (ve kaynaklı) dinlerinin doğrudan yayılma çabalarının olmamasından neşet eder ki Batı yorumunun Türkiye'de kimlik inşası da aerobik ve jimnastik gibi beden hareketlerinin pragmatizm ve hümanizm gibi Batı paradigmasının bileşenleriyle sağlıklı

52 Judith M. Coney, *Sahaja Yoga: Socializing Processes in a South Asian New Religious Movement*, London: Curzon Press, s.93.

53 "Mataji Nirmala Devi, Founder of Sahaja Yoga, Dies at 87," *INDIA-WEST*, 11 Mart 2011, s.B14.

yaşam üst çerçevesinde ve huzur kavramına referans veren Doğu mistik algılarıyla söz konusu olmaktadır. “Başka bir ifadeyle bunlar, Budist veya Advaita düşüncesi ile Hint yoga ve meditasyon tekniklerinin modern Batı kültürüne uyarlanmış biçimleri olarak görülebilir.”⁵⁴ Hint menşeli dinlerin Türkiye’de genel yayılma politikası, kendilerini bir din olarak tanımlamaktan kaçınan ve kurslar ve seminerler düzenleme, yazılı ve sanal âlemde materyaller sunmayla olmakta ve birçok yayınevi tarafından çeviri kitapların getirdiği “*karma, avatara, samsara, nirvana, yoga* ve *dairesel zaman* gibi Hint düşüncesine ait kavram ve anlayışların” yayılmasını sağlamakla söz konusu olmaktadır.⁵⁵

Sahaja Yoga, modernlik yorumu bağlamında dikkat çekmektedir; buna göre kargaşa ve karmaşanın hâkim olduğu dünyanın bu son deminde (Kali Yuga) insanlık için ruhsal çözüm önerileri gereklidir⁵⁶ ki Mataji, temel bir eserinde söz konusu bunalıma yönelik çözüm önerileri sunmaktadır.⁵⁷ Giddens, modernitenin hayat tarzı kavramı üzerinden şekillendiğini belirtir; çünkü gelenek gücünü yitirdikçe ve küresel ve yerel faktörler gündelik yaşamı birlikte şekillendirdikçe birey için hayat tarzı seçeneklerini değerlendirmek bir başka önem kazanır. Bu bağlamda “refleksif benlik tasarımı”nı gündeme getiren Giddens, seçimler üzerinden inşa edilen bir yaşam biçimini tasvir etmektedir.⁵⁸ Giddens’in modern birey için önem taşıyan anlamsızlık sorununu vurgulayan Hunt, yoganın modern dönemde refleksif benlik tasarımı bağlamında bir ruhsallık, bedensel hâkimiyet ve anlamlılık sunduğunun düşünülebileceğini dile getirir.⁵⁹ Büyüsü bozulmuş dünyadaki ruhsallık arayışı bağlamında Batı’da 1960’larda başlayan YDH’lere yönelik ilgi, birçok Doğu kült ve dininin etkisini ve yeni formlarını deneyimlemeyi netice vermiştir ki Sahaja Yoga da bu deneyimlerden biridir.⁶⁰ Bu deneyim, insanın, içine yönelmesidir (Eliade, Hint fel-

54 Ali İhsan Yitik, “Hint Menşeli Dinlerin Türkiye’deki Faaliyetleri”, Ömer Faruk Harman (ed.), *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri* içinde (312-322) İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s.313.

55 Yitik, “Hint Menşeli”, s.314; Sahaja Yoga’nın temel kavramları için bkz. Derin, ss.56-78

56 Derin, s.19.

57 Shri Mataji Nirmala Devi, *Meta Modern Çağ*, İstanbul: Tasarım Yayınları, 2008.

58 Anthony Giddens, *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, Ümit Tatlıcan (çev.), İstanbul: Say Yayınları, 2010, s.16.

59 C. Hunt, s.36.

60 C. Hunt, s.56.

sefesinin kendine has özelliğinin hakikati dışarıda bir yerde değil insanın içinde araması olduğunu belirtir ki yoga insanın içindeki evreni keşfetme hedefine yönelik bir olgudur).⁶¹

YDH'lerin birçoğu yerel veya ulusal sınırlar içinde kalırken bazıları uluslararası alanda etkin olmaktadır ki Sahaja Yoga⁶² uluslararası bir harekettir ve bu niteliği hem alan hem de takipçi bağlamında bir çeşitlilikle inşa olmaktadır. Bu nitelik, aynı zamanda ırk karşıtı tutumu ve beynelmilel uyumu netice veren bir öğretiyile üretilmekte ve bu öğretiyile, uluslararası bağla oluşmuş bir topluluk şuurunu da oluşturmaktadır. Sahaja Yoga, "açıkça küresel-yönelimli teoloji"lerden biri olarak görülebilir. Böylece hareket, kendisini küresel ölçekte konumlandırarak inanç ve pratiklere de sahip olmaktadır.⁶³ "Sahaja Yoga'nın insan ve dünya tasavvuru, nadis ve çakralar (kanallar) üzerine bina edilmiştir."⁶⁴ Söz konusu meditasyon, insanda bulunan ve fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal gelişiminden sorumlu olan yedi çakranın harekete geçirilmesine dayanır. Kundalini sırasıyla bu çakralardan geçip baş kısmına vardığında ruhsal rahatlama, huzur meydana gelir; yedinci çakranın baş kısmı üzerindeki bu etkisi hoş bir ürpertiyle gelen serinlik olarak tanımlanmaktadır. Bu ilk deneyimden sonra ikinci aşamada düşüncelerinden sıyrılmış bir zihnin sükût içinde huzura erişimi söz konusu olur.⁶⁵ Sahaja Yoga tek bir ruhsal aydınlanma

61 C. Hunt, s.31. Klasik, Hatha ve Modern yoga olarak ayırım yapan Hunt, modern yoganın (1900'lerde başlatılır) dünyayı onaylayan yönüne dikkat çeker. Modern yoganın niteliklerini şöyle kategorileştirir: a) Kozmoloji: Sağlığın geliştirilmesi, refah ve yaşam tarzı, b) Beden: Güzel beden ideali ve biyo-mediko-medya yönelimlilik, c) Zihin: Seküler 'ruhsallığın' yeni anlatıları, d) Aşknlık: Mutluluk, esenlik, sağlık, dinlenme, güçlendirme, dünyevîlik, e) Sosyal/kültürel: Seküler, küresel toplum, toplu katılım, dünyayı onaylama (s.34).

62 Sahaja Yoga, ilk olarak Shri Mataji'nin aydınlanma yaşadığını belirttiği yere yakın olan Bombay ve Delhi'de ve birkaç kişinin katıldığı küçük ev toplantılarıyla başlamış, sonrasında kitle büyüdükçe aynı yerlerde Sahaja Yoga merkezleri açılarak kurumsallaşmış ve ilerleyen zaman diliminde uluslararası yapıya bürünmüştür. İlkur Uğurlu, "Batı'dan Gelen Doğu Kökenli Akımlar ve Türkiye'deki Faaliyetleri," *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi SBE, 2011, ss.89-90.

63 Judith Coney, "'Belonging to a Global Religion': The Sociological Dimensions of International Elements in Sahaja Yoga," *Journal of Contemporary Religion*, Cilt.10, Sayı.2, 1995, s.109; Ayrıca bkz. <http://www.sahajayoga.org/questionsandanswers/#religions>, (08 Mart 2014).

64 Özkan, *Kiyamet Tarikatları*, s.227.

65 "What is Sahaja Yoga," <http://www.sahajayoga.org.in/what-sahaja-yoga>, (08 Mart 2014).

ve arınma yolunu başatlaştırmaz. Herkesin kendi yolunu keşfetmesine imkân vermesi ve buna bağlı olarak diyet vb. gibi zorunluluklarla formüle edilen başat bir model önermemesinin, onun diğer yoga hareketlerinden fark ve avantajı olduğu dile getirilmektedir.⁶⁶ Diğer birçok YDH gibi Sahaja Yoga da (bir başka tanımlama ile evrensel arınma dini) kendi içinde çeşitlilik göstermektedir. Bu grubun geniş toplumsal yapıdan farklılaşması, süreçten ziyade içerik bakımındandır; gerçekliğin sosyal inşası süreçleri bağlamında benzerlik göstermekte fakat içerik olarak farklılaşmaktadır.⁶⁷

Aydınlanma kavramını (Kundalini Uyanışı) merkeze alan Sahaja Yoga (Kendiliğinden Birleşme), kendisini özel bir meditasyon tekniği olarak tanımlamaktadır. Kişinin içsel değişim sonucu ahlâkî alanda değişim yaşayıp ruhsal dengeye ulaşması, amaç ve vaad olarak ifade edilmektedir. Burada ruhsal anlamda tanrısal gücün 'serin bir esinti' şeklinde hissedileceği savunulur. Tanıtım sitelerindeki bir ifadeye göre "Şu anda bu değişim tüm dünya boyutunda gerçekleşmektedir ve bu, 100 ülkenin üzerinde, yüzbinlerce insan tarafından deneyimlenmiş ve kanıtlanmıştır. Tamamen ücretsizdir, çünkü Tanrı Sevgisi için para" ödenemez.⁶⁸ Sahaja Yoga, Mataji tarafından bir 'küresel din' olarak tanımlanmıştır. Hem Mataji, hem de onun takipçilerinin çoğunluğu bu yoga öğretisinin bütün dinlerin hakikatini benimsediği, kucakladığı kanaatindedir.⁶⁹ Öte yandan hem teknik hem de grubun adı olan Sahaja Yoga, resmi makamlarca din olarak da tanınmıştır; mesela İspanya'da 2006'da resmi din olarak kabul edilmiştir.⁷⁰ Türkçe sitelerindeki iddialarına göre, "Sahaja Yoga bir organizasyon, bir kulüp, mezhep veya New Age dinî değildir. Bu, herkesin yapabileceği ve tüm dünya dinlerinin özünü birleştiren bir deneyimdir."⁷¹ Fakat "Din inanç demekse, hayır. Din Gerçek'le, Özben'le veya Tanrı'yla -diliniz ne olursa olsun- bağlantı demekse, o halde, evet." ifadesiyle ruhsal boyutu

66 Bkz. Nigel T. Powell (ed.), *Sahaja Yoga Meditation: The Joy of Spiritual Self Knowledge Through Sahaja Yoga Meditation*, London: Corvalis Publishing, 2004.

67 Coney, *Sahaja Yoga*, s.4.

68 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/>, (03 Mart 2008), par.1-3.

69 Coney, *Sahaja Yoga*, s.84: Ayrıca bkz. Judith Coney, "Belonging to a Global Religion," ss.109-120.

70 "Vishwa Nirmala Dharma -Religion in Spain," http://www.sahajayoga.org/swan/view/swan_526_2006.asp, (08 Mart 2014).

71 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/sahajayoga.html>, (03 Mart 2008), par.6.

öne çıkarılır ki bu da onu dinsel bir oluşum haline getirir.⁷²

Mataji, ırk, din ve koşullara aldırış etmeksizin herkes için bir aydınlanma metoduna sahip olduğu düşüncesiyle hareket eder ve herkese söz konusu tekniği öğretir. Bu bağlamda onun ana iddiası, herkesin içinde ruhsal bir potansiyel olduğu ve bunun uyandırılmasıyla birlikte kim olursa olsun herkesin kundaliniyi deneyimleyeceği yönündedir. Hem insanlık üst kategorisi üzerinden muhatap tanımlaması hem de bu tekniklerin öğretilmesinde para talebinin olmaması gerektiği yönündeki tutumu, onun tekniklerinin onlarca ülkede birçok farklı insan tarafından benimsenmesi için önemli bir avantaj sağlamıştır. Böylece bireyin fiziksel, zihinsel ve duygusal açıdan huzur, mutluluk ve kendini gerçekleştirme yönelik bir topyekûn varoluşsal formülün herkese ve kolay tekniklerle sunumu, öğretinin yayılabilmesinde önemli bir faktör olur.⁷³ Dahası, onun tekniğini öğrenmek için herhangi bir ön bilgi ya da pratiğe gerek yoktur; sunulan kendini gerçekleştirme (self-realization), seans içinde ve kendiliğinden ortaya çıkabilecek tamamen içsel bir güce dayanır ki bu, herkesin sahip olduğu ve aktive edilmesi gereken bir potansiyeldir. Dahası bu potansiyelin düşünce yoğunluğu olmadan bir farkındalığı (thoughtless awareness), zihinsel sükûtu (mental silence) harekete geçirmesi ve ruhsal bir ilerleme kaydettirmesi, Sahaja Yoga'nın diğerlerinden farkı olarak dile getirilmektedir; kolay ve ulaşılabilir olduğu için herkese hitap etmektedir.⁷⁴ Burada inanana düşen yalnızca kendisini tamamen Shri Mataji'ye adanmasıdır, bir diğer ifadeyle "sorgulamaksızın ve tartışmaksızın gösterilecek mutlak teslimiyet aydınlanmanın anahtarıdır."⁷⁵

İnsanın fiziksel, duygusal ve ruhsal dengeye ulaşmasını yol ve yöntem olarak kabul eden ve benin öz ile birliğini hedefleyen Sahaja Yoga, "insanların tüm vücutlarında ve özellikle avuç içlerinde ve başlarının üzerinde özellikle bingıldak kemiği bölgesinde serin bir esinti olarak akan

72 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/questions.html>, (03 Mart 2008), par.3.

73 "Shri Mataji Nirmala Devi: A Life Dedicated to Humanity," <http://shrimataji.org/>, (08 Mart 2014).

74 "Self-Realization," <http://shrimataji.org/site/sahaja-yoga/self-realization.html>, (08 Mart 2014).

75 Ali İhsan Yitik, "Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik: Türkiye Örneği," S. Turan ve F. Sancar (ed.), *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde (255-270), İstanbul: Açılım Kitap, 2014, s.260

bu ruhani gücü hissetme şeklinde neticelenen bir yoga türüdür.”⁷⁶ Dini deneyim grupta ortak bir anlatıdır; Sahaja Yoga’ya katılanlar, sıklıkla avuçlarında ve kafalarının üstünde ılık veya serin bir esinti hissettiklerini beyan etmiştir. Buna bağlı olarak ortamın getirdiği ve gruba katılımlarıyla birlikte gerçekleşen birçok his ve kavrayış aktarılmaktadır. Sahaja Yoga’ya katılım, bireyin kendi hakkındaki beden algı ve imgesinin yeniden inşa ve şekillenmesini de kapsamaktadır. Birey, Sahaja Yoga normlarını içselleştirerek yaşamaktadır. Böylece sosyalleşme süreci bilişsel ve bedensel boyutları olan bir olgudur.⁷⁷

Kundalini, Hint ruhsal geleneğinin 5 bin yıl (*Pashupati Seal* delil gösterilir) kadar geri gidebilen bir aydınlanma pratiğidir; kimi yazarlar kundaliniyi insanı mümkün tam fizyo-ruhsal olgunluğa eriştirecek geliştirici güç olarak görmektedir.⁷⁸ Herkesin tanrısal bir enerji (kundalini) taşıdığını ve Mataji’nin misyonunun bu enerjiyi harekete geçirmek olduğunu savunan Sahaja Yoga,⁷⁹ temelde düşüncesiz bir zihin dinginliğine ulaştırdığını beyan eder. Düşünce merkezli olmayan bu farkındalık, bir diğer tanımlamayla zihnin dinginliği, zihni sukut, huzur (silence of mind) olarak sunulur ki bu aşamanın, zihnin ötesinde bulunduğu ifade edilir. Bu, kişinin kendi benliğini derin ve salt algılaması olarak ve kundalininin harekete geçirilmesiyle herkesin yapabileceği bir yoga pratiği şeklinde betimlenmektedir. Özetle, önerilen/sunulan meditasyon, bir düşünce biçimlendirmesi ya da yavaşlatılmasını değil, onu tamamen susturmayı içermektedir. Zihnin ötesine geçmek, Bhagavat Gita, Lao Tse ve diğer kadim öğretilere kadar uzanan ve yalnızca ulaşılabilir değil aynı zamanda temel (essenital) olan bir anlatıdır. Bir sahaja yogi olan Manocha, kendi deneyimlerinden yola çıkarak yazdığı eserinde zihinsel sükûtu Talmud’dan bir alıntıyla destekler: “Sükûttan daha iyi bir ilaç yoktur.”⁸⁰ Destinasyondan

76 Nasuh Günay, *Günümüz Türkiye’sinde Misyonerlik Faaliyetleri*, Isparta: Fakülte Kitapevi, 2005, s.87.

77 Coney, *Sahaja Yoga*, ss.17-18.

78 Stuart Sovatsky, “Kundalini and The Complete Maturation of the Ensouled Body,” *The Journal of Transpersonal Psychology*, Cilt. 41, Sayı.1, 2009, s.2.

79 Özkan, *Kiyamet Tarikatları*, s.228. Shri Mataji ve diğer YDH liderlerinin çoğunun ruhsal liderlik formlarının ortaya koyduğu formun taşıdığı ve şahıs olarak tanrıdan kozmik enerji olarak tanrısalığa dayandırıldığı belirtilen ilahlık iddiası, Türkiye’de kelam ilmi bağlamında da tartışılmıştır. Bkz. Abdullah Sevgi, “Yeni Dini Akımların Temel Görüşleri ve İslam,” *Yüksek Lisans Tezi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2011, s.54.

80 Ramesh Manocha, *Silence Your Mind*, Sydney: Hachette Australia, 2013.

çok bir yolculuk olarak tanımlanan meditasyonda kişinin zihinsel sükûta ulaşmasının dakikalarla ifade edilen kısa bir sürede mümkün olduğu ileri sürülmektedir.⁸¹

Sahaja Yoga, kadim öğretilerin yücelttiği ve günümüz dünyasının yitik değerleri olarak aranan unsurları fiziksel egzersizlerle uyandırma vaadinde bulunur. Hareket, bireyin ruhsal gelişiminde bu hedeflere ulaşmayı aydınlanma kavramıyla sunmaktadır ki bu bağlamda fiziksel egzersiz gibi adanmışlığı düşük ve sıradan pratiklerle aydınlanma sunmayı bir rekabet avantajı olarak kullanmaktadır. Ürünün etkisi ise şöyle betimlenir: “Böylece, düzenli meditasyon ile, otomatik olarak çok dinamik, yaratıcı, güven dolu ve aynı zamanda alçakgönüllü, sevecen ve şefkatli oluruz. Bu, Kundalini yükselmeye ve çakralarımızı beslemeye başladığı zaman kendiliğinden gelişmeye başlayan bir süreçtir.”⁸² Bu rekabet avantajının bir diğer ifadesi, aydınlanma kavramını temellendirilme çabası ve kadim öğretilerle fark bağlamındaki cümlelerde gözlenmektedir: “Aydınlanma, her zaman, dünyadaki tüm dinlerin ve tüm ruhani geleneklerin tek amacı olmuştur, fakat ona erişmek geçmişte son derece zordu. Ama günümüzde, Shri Mataji'nin insanlığa verdiği paha biçilmez bir hediye olan Sahaja Yoga sayesinde kitleler hiçbir çaba göstermeden aydınlanmalarını almaktadırlar.”⁸³

Mataji'nin mesafeleri aşan bir etkiyle takipçilerine aydınlanma verdiği savunulur. Sahaja Yoga'da Afrika çölünde yaşayan ve seyyah bir yogi tarafından inisiyasyon (giriş ritüeli) işlemi yapılan bir adamın hikâyesi anlatılır. Yogi yoluna devam eder ve adamın çölde yalnız olduğunu düşünerek ona yazmayı düşünür. Adam da bu sürprize karşılık olarak kendisi ve guru hakkında ve yalnızca meditasyon yoluyla ve diğer herhangi bir inanla bir temas/iletişim olmadan edinilen 'sahaja yoga benzeri' deneyim ve iç görülerini yazar. Her yeni üyeye anlatılan bu hikâyenin mesajının, üyelikle birlikte kendi realizasyonuna ulaşan herkes tarafından doğrulanabileceğine inanılır. Sahaja yogiler, gruba katılımın kazandıracağı, yükselteceği fiziksel deneyim ve ruhsal iç görülerin kültürel veya sosyal bağ-

81 “What is Sahaja Meditasyon,” <http://www.freemeditation.com/articles/2011/02/15/what-is-sahaja-meditation/>, (08 Mart 2014).

82 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/gizlibeden.html>, (03 Mart 2008), par.2.

83 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/kundalini.html>, (03 Mart 2008), par.3.

lamdan tamamen bağımsız olduğunu savunurlar.⁸⁴

Akımin Hıristiyan bir aile kökenli ruhsal lideri Shri Mataji,⁸⁵ insandaki aydınlanma gereksinimini karşılayacak enerjiyi açığa çıkaracak bir katalizör olarak konumlandırılır ve bu, bedeniyle sınırlı tutulmaz; fotoğraf ve video gibi bütün görsel malzemelerin söz konusu etkiyi netice verdiği iddia edildiği gibi aynı zamanda binlerce kişiye (fotoğrafının vb. karşısında bulunup uygun pozisyonda 'Anne lütfen bana aydınlanmamı ver' diye talepte bulunanlara) aydınlanma verebilme gibi üstün niteliklere sahip olduğu iddia edilir. Bu bağlamda akımın ruhsal boyutlardaki iddialarının ruhani lider ve üstün varlık algısı ürettiği görülmektedir.⁸⁶ Mataji'nin bu yetiyi kendinde bulması, temelde kendisini "İsa, Meryem, Muhammed, Ali, Fatıma, Guru Nanak, Mahavira, Krisna ve Rama gibi önemli dinî şahsiyetlerin inkarnasyonu olarak" görmesinden kaynaklanır.⁸⁷ Mataji'nin yetkinliği aynı zamanda, onun gençliğinde verdiği öğütlere Gandhi'nin değer verdiği ve derin bir kavrayışa sahip olduğunu düşündüğü yönünde bir argümanla da savunulur.⁸⁸ Mataji'nin birçok kutsal metinde müjdelenen biri olduğuna dair Hint dinî metinleri, İncil (Yuhanna 16:7; 14:26), Kur'an (36/Yasin, 65) ve Tevrat'tan bazı pasajlara dayanılarak yorum ve iddialar ortaya konmuştur. Mataji'nin birçok kutsal metnin işaret ettiği kişi olarak gösterilmesinin yanı sıra onun olağanüstü bir kişilik olduğunun kanıtı için Hölderlin ve W. Blake gibi düşünürlerin eserlerine dahi başvurulmuştur.⁸⁹ Son tahlilde belirtmek gerekir ki her YDH için muhtemel olan karşı duruş ve suçlamalar Sahaja Yoga için de yapılmıştır.⁹⁰

84 Coney, *Sahaja Yoga*, s.7.

85 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/mataji.html>, (03 Mart 2008), par.1.

86 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/aydinlanma.html>, (03 Mart 2008), par.1-10; Ayrıca bkz. Puttick, "Sahaja Yoga," ss.544-545.

87 Yitik, "Hint Menşeli", s.317.

88 http://www.shrimataji.net/albums/biography/ShriMatajiNirmalaDevi-SelectedBiography_files/frame.htm, (13 Mayıs 2009).

89 Derin, ss.35-38; Ayrıca bkz. John Noyce (drl.), *The Sahaja Book of Prophecies*, Melbourne: Sahaja Scholastica, 2002, http://www.adishakti.org/pdf_files_2/sahaja_yoga_book_of_prophecies.pdf, (14 Mart 2014).

90 Eski bağluların söylemlerine örnek için bakz. <http://www.sahajayogafacts.info/>, (09 Mart 2014); Ayrıca bkz. Ali Rafet Özkan, "Yeni Dini Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Temel Karakteristikleri," S. Turan ve F. Sancar (ed.), *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde (27-46), İstanbul: Açılım Kitap, 2014, ss.43-45. Sahaja Yoga, 1996'da Fransa, 1997'de Belçika'da kamu yetkilileri tarafından 'tehlikeli' sınıfta tanımlanmıştır. Stuart A. Wright, "Public Agency Involvement in Gover-

a. Organizasyon Formu ve Faaliyet Alanları

Sahaja yoga esnek bir kurumsal yapıya sahiptir; bu bağlamda Mataji hayattayken ona bağlı olan harekette aynı zamanda *Sahaja Yoga'nın İlerlemesi İçin Dünya Konseyi* (Kasım 2003) olarak bilinen yapılanmanın koordine ettiği hizmetlerle yürüyen bir yapı söz konusuydu; bu konsey hala işlevseldir. Konsil 31 dünya lideri ve 3 danışmandan oluşmakta ve 2 yılda bir toplanması öngörülmektedir. Mataji'nin dünyanın bugün bir hengâme içinde olduğunu ve herkesin gelecek hakkında kaygılı olduğunu dile getiren söylemini merkeze alan yapılanma, Sahaja Yoga'nın Dünya'da gelişmesi için çaba sarf etmektedir; çünkü bu aydınlanmanın insanları 'küresel bir aile' haline getireceği ve huzur ve mutluluğa ulaştıracağına inanılmaktadır.⁹¹ Bu yönetim sisteminin yanı sıra mali işlerin ve kurumsal hizmetin yürütüldüğü bir de *Sahaja Yoga Vakfı* kurulmuştur; vakıf, Mataji'nin metin ve öğretilerini ve onun tarafından bulunan yoga tekniğini yaymayı kendisine görev (misyon) olarak tanımlamıştır.⁹² Vakfın bağış sistemiyle ve sunulan hizmetlerden elde edilen gelirlerle ayakta duran hareketin mali işlerinin de yürütüldüğü yer olduğu anlaşılmaktadır. Hareketin hedef kitlesi herkeştir; buna karşı 20-45 yaşları arası ve orta ve üstü sınıftan kitlenin merkezde daha çok bulunduğu tespit edilmiştir.⁹³ Türkiye'de Sahaja Yoga'nın toplantı merkezlerinde bazı salonların sadece belirli üniversite mezunlarına yönelik düzenlemelere ayrılması verisine bakıldığında hareketin kültürlü genç insanlara yönelik bir yayılma pratiği sergilediği çıkarımı yapılabilir.⁹⁴ Gençlere yönelmek, "gençlik dinleri" olarak tanımlanmalarında gözlemlendiği gibi YDH'lerin genel bir karakteristiğidir.⁹⁵

Sahaja Yoga, bir YDH ve her türlü farklılığı aşan form olduğu için öncelikle yayılmasını sağlayacak internet siteleri açmaktadır. Bu siteler

nment -Religious Movement Confrontations," David G. Bromley ve J. Gordon Melton (ed.), *Cults, Religion, and Violence* içinde (102-122), Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s.115.

91 "The World Council -W.C.A.S.Y.," <http://www.sahajayoga.org/worldcouncil/>, (11 Mart 2014).

92 "Mission Statement," http://sahajaworldfoundation.org/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=31, (11 Mart 2014).

93 Derin, ss.50-54; Yitik, "Yeni Dini Hareketler", s.260.

94 Yitik, "Yeni Dini Hareketler," s.259.

95 Özkan, "Yeni Dini Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri," s.27.

genelde harekete yönelik temel sorulara-cevaplara, faaliyetlerinin özet anlatımına, liderlerinin hayat öyküsüne ve kutsal ışığın etkisinin belirgin olduğu fotoğraflarına ve en yakın Sahaja Yoga merkezine ulaşılmasını mümkün kılmaya yöneliktir. İkinci olarak Mataji'nin kendi kaleminden çıkan eserlerin yanı sıra (*Meta Modern Çağ* ve *Sevgiyle Pişir* adlı kitapları Türkçeye çevrilmiştir; kendi kaleminden çıkan makaleler *Blossom Times* adlı dergide yayınlanmıştır; ayrıca hareket *Life Eternal* ve *Nirmala Yoga* gibi bazı dergiler de çıkarmıştır) harekette yogayı deneyimlemiş kişiler ve dışarıdan bakışla grubu ve faaliyetlerini değerlendirenler tarafından yazılan yazınlar üretilmektedir.⁹⁶

Sahaja Yoga hareketi, yayınların yanı sıra projeler de yürütmektedir; bunlar kitap, sağlık merkezi, arşiv ve okul projeleri olarak kategorilendirilebilir. 2003 yılında başlatılan kitap projesi bazı kitapların ve Mataji'nin konuşmalarının metne dökülerek yayınlanmasını hedeflemektedir. Sahaja Yoga, kolay uygulanabilirlik avantajı bağlamında çocuklara da yönelmiş ve onların gelişimi için İtalya, Kanada ve Hindistan gibi bazı ülkelerde okullar açmıştır. Okullar, küçük yaşlarda (2, 4 gibi) çocuklar kabul etmekte ve sıkı bir disiplinin eşliğinde bir yıla yakın süreyi kapsayan eğitimlerden geçmektedir. Mataji'nin sıkı disiplin yanlısı tavrı, onu, çocukların toplumsal yaşamda başkalarına yönelik saygısının gereği olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Kendisini bütün çocukların annesi olarak gören Mataji, eğitim süreçlerinde ebeveynlerin çocuklarını istediği zaman görmesine engel olduğu gibi radyo ve TV gibi araçlardan da uzak tutmuştur.⁹⁷ Eğitimde temel amaç, onların sağlıklı, dengeli, uyanık ve mutlu olmasını sağlamaktır ki bunun için yalnızca akademik destek verilmemekte onların öz-farkındalık kazanmaları da hedeflenmektedir; kendi iddialarına göre eğitim verilen çocuklarda doğruluk, pratiklik ve iyiliğe yönelik bir saygı gelişmiştir.⁹⁸ Çocukların eğitiminde tiyatroya da önem veren Mataji, bu bağlamda 1996'da Belçika'nın Ghent şehrinde *Theatre of Eternal Values* adlı uluslararası bir tiyatro grubu kurar. Gençlik grubu gibi alt grupları da olan ve birçok ülkede oyunlar sahneleyen grup, İstanbul, Ankara ve Bursa'da da "Bir Saatin İçinde Sonsuzluk" adlı oyunları

96 Derin, ss.39-40; Uluç, 2013.

97 Derin, ss.41-42.

98 "Children and Education in Sahaja Yoga," <http://www.sahajayoga.org/questionsandanswers/#children>, (11 Mart 2014).

izleyici karşısına çıkmıştır.⁹⁹

Yoga, sağlık¹⁰⁰ konusunda genelde hastalıktan sağlığa geçiş, yaşam kalitesini arttırma ve nefes teknikleri bağlamında işlev görmektedir. Son dönemlerde yoga ve sağlık arasında neredeyse organik bağ düzeyinde bir eş anlamlılık kurulmuştur; bu bağ, medya, kitaplar ve birçok reklam yoluyla üretilmekte, yeniden üretilmekte ve dolaşıma konmaktadır. Bu tür faktörlerin de etkisiyle yoga, insanlar tarafından daha sağlıklı ve mutlu olmanın pratiklerini taşıyan bir uygulama olarak görülmektedir. Batı bağlamında bunu *Batının Yogalaştırılması* (The Yogaization of the West) olarak tanımlayanlar olmuştur.¹⁰¹ Sahaja Yoga, “bedeni ve zihni dinlendiren parasempatik-limbik yolları aktive ederek sempatik sinir sistemini rahatlattığı iddiasındadır.”¹⁰² Etkileri hakkındaki iddialar şöyledir: (1) Genel sağlığı yani fiziksel, zihinsel ve duygusal yönden geliştirir, (2) stresi azaltır, (3) alışkanlıklardan ve bağımlılıklardan kurtulmayı sağlar, (4) iletişim becerilerini geliştirir, (5) dikkati güçlendirir ve daha iyi konsantrasyon sağlar, (6) kültürlerarası bütünleşme sağlar, ve son olarak (7) insanlığın kurtuluşuna yardımcı olur.¹⁰³

Uygulayıcılarının ifadelerine bakıldığında yoganın hastalıktan kurtarması veya iyileşme sürecine yardımcı olması gibi argümantasyonlar başat bir belirginliğe sahiptir. Modern seküler toplum yapısı dolayısıyla yakın zamanların yoga takdimi, genelde terapik faydaları olan bir egzersiz formu üzerinden yapılmaktadır. Esasen buna bağlı bir eğilimin akademik alanda da etkisi söz konusudur; böylece yoganın tıp ve diğer bilimlerin konusu olarak görülüp ele alındığı literatür dikkate değer bir yekûnu teşkil etmektedir. Yoga, hem fiziksel hem de ruhsal etkilerinin or-

99 Derin, ss.41-43; Ayrıca bkz. <http://www.theatreofeternalvalues.com/index-ok.html>, (11 Mart 2014). “Bir Saatin İçinde Sonsuzluk,” <http://eternalworlds.wordpress.com/>, (11 Mart 2014).

100 Temel bir merkez örneği için bkz. http://www.sahajahealthcentre.com/about_isyrhc.html, (11 Mart 2014).

101 C. Hunt, ss.197-198; Ayrıca bkz. Colin Campbell, *The Easternization of the West: A Thematic Account of Cultural Change in the Modern Era*, London: Paradigm Publisher, 2007.

102 Linda J. Harrison vd., “Sahaja Yoga Meditation as a Family Treatment Programme for Children with Attention Deficit-Hyperactivity Disorder,” *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, Cilt. 9, Sayı.4, 2004, s.480; Ayrıca bkz. Devi, 2008.

103 “The Benefits of Sahaja Meditation,” <http://www.freemeditation.com/sahaja-yoga/>, (8 Mart 2014).

tak anlatımını taşıyan bir uygulamadır. Uygulayıcılarının anlatıları, onun, hem sevilen birini kaybetme durumundaki gibi acıları hem de fiziksel ağrıları hafifletme etkisi olduğunu dile getirmektedir ki burada doğrudan ve dolaylı etkilerin birliği söz konusu edildiği gibi beden ve ruh arasında kurulan birlik üzerinden huzura erme de dile getirilmektedir. Bir anlamda, Eliade'ın belirttiği gibi, yoga, fiziksel, psikolojik ve varoluşsal sorulara verilen tek bir cevap olmaktadır. Öz ifadesiyle, araştırmalar bedensel ağrı ve ruhsal acıları dindirme aracı olarak öğrenilen bir yoga profili tespit etmişlerdir.¹⁰⁴

Sahaja Yoga, sağlık konusunda iddialı bir duruş sergilemekte ve hayatın kalitesini artırma yönünde bir etkisinin olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda bazı araştırmalar söz konusudur. Buna göre Sahaja Yoga'daki sessiz olumlu telkinler ve nefes teknikleri, bireyin zihinsel bir sükût (durgunluk) elde etmesinde yardımcı olmaktadır. Uygulayanların rahatlatıcı, keyifli ve yatıştırıcı olarak tanımladığı bu deneyimin ürettiği sessizlikte zihin tamamen an'a odaklanmakta ve gereksiz zihinsel aktivitelerden arınmaktadır.¹⁰⁵ İddiaya göre klinik çalışmaları Sahaja Yoga tekniklerinin şu hastalıklar bağlamında faydaları olduğunu belgelemiştir: Epilepsi, hipertansiyon, astım, menopoz semptomları ve dikkat eksikliği-hiper aktivite bozukluğu. Chung ve çalışma arkadaşları Sahaja Yoga uygulamasının etkisini test ettikleri çalışmalarında, yaşam kalitesi bağlamında deney grubunun kontrol grubundan anlamlı bir puan farkı olduğunu tespit etmişlerdir. Meditasyonun; kaygı düzeyinin düşürülmesinde, kan basıncının kontrolünde ve yaşam kalitesinin yükseltilmesinde olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Gözlemcilere göre yaşam kalitesi algısının değişmesinde, meditasyondaki müstahkem huzurlu konsantrasyonun etkisi olabilir.¹⁰⁶

Çocuklarda dikkat eksikliği-hiper aktivite bozukluğu ve Sahaja Yoga meditasyonları bağlamında yapılan bir araştırmada, yoga uygulamalarının çocukların dikkat eksikliği durumlarında, öz güvenlerinde ve ilişki kalitelerinde iyileştirmeler sağladığının tespit edildiği dile getirilmektedir. Çocuklar ev ve okulda daha iyi durumlara (rahat uyku, düşük

104 C. Hunt, ss.201-202.

105 Sheng-Chia Chung vd., "Effect of Sahaja Yoga Meditation on Quality of Life, Anxiety, and Blood Pressure Control," *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, Cilt. 18, Sayı. 6, 2012, ss.589-590.

106 Chung vd., ss.590-594.

kaygı, konsantrasyon düzeyinin yükselmesi, çatışma düzeyinin düşüşü gibi) doğru gelişme gösterdiği gibi bu gelişme ebeveynler için de olumlu bir faktör olarak işlev görmektedir. Öte yandan sosyal ilişkilerde ve ebeveynlerle aralarındaki bağlarda da gelişme gösterdikleri tespit edilmiştir.¹⁰⁷ Belirtmek gerekir ki Sahaja Yoga'nın metotlarının basitliği (sadeliği), onun hem yetişkinlere hem de çocuklara kolaylıkla öğretilmesini sağlamaktadır.¹⁰⁸

Sahaja Yoga bir aydınlanma hareketi olsa da esasta çakralar ve onların uyarılmasıyla harekete geçirilen enerji üzerinden oluşturulan dengeli, sağlıklı ve huzurlu bir duygu durumuna yönelmekte ve bu bağlamda sağlık merkezleri açmaktadır. Dünyanın birçok yerinde sağlık öncelikli örgütlenme ve hizmet alanı olarak seçilmiş, "An'ı yaşayın ve dengede kalın" diyen Mataji'nin¹⁰⁹ stres ve kaygı gibi birimlerle mücadeleyi vurgulayan söyleminin yanı sıra takipçileri tarafından "insanlığa gerçek bir hediye" olarak tanımlanan uluslararası sağlık kurumu (1996) oluşturularak hizmet verilmiştir ki burada kısırlık ve epilepsiden kansere kadar birçok hastalığa tedavi sunulduğu (dahası başarılar kazanıldığı) ifade edilmektedir. Bu merkezin mantığında ise "biz tedavi sunuyoruz, o şifa veriyor" sloganında özetlenen Mataji'nin odakta olduğu bir anlayış vardır.¹¹⁰ Sahaja Yoga, fakir ve yetimlere yönelik projeler örneğinde olduğu gibi bazı sosyal destek hizmetleri ve beceri kazandırma eğitimleri veren rehabilitasyon merkezleri de (sözelimi Hindistan'daki *Vishwa Nirmala Prem Ashram*) açılmıştır.¹¹¹ Müziği, aydınlanmanın (Kundalini enerjisinin harekete geçirilmesinin) önemli araçlarından biri olarak gören Sahaja Yoga, müziğin çakralarla dinlendiğini ve mevcut enerjinin onunla birlikte yükseltilebileceğini savunur. 2003 yılında Hint kültürünün öğretilmesi amacıyla bir müzik okulu da açan hareket, müzik terapisi, yerel dans ve enstrümanların bilgisini ve sanat kursları vermektedir. Benzer şekilde ABD, İtalya ve Rusya gibi birçok yerde bazı okullar açıldığı ve özünde disiplin, başarı,

107 Harrison vd., ss.479-497.

108 Harrison vd., s.484.

109 <http://www.sahajayoga.com.tr/sahaja-yoga-nedir/bilimsel-arastirmalar/>, (11 Mart 2014).

110 "About ISYRHC," http://www.sahajahealthcentre.com/about_isyrhc.html, (11 Mart 2014).

111 Derin, s.47; Ayrıca bkz. <http://www.nirmalprem.org/index.asp?pageid=108>, (11 Mart 2014).

denge, saygı vb. değerlerin çocuklara öğretilmesinin hedeflendiği gözlenmektedir.¹¹²

Sahaja Yoga'nın yayılma anlayışına bakıldığında, öğretilmesinde dinlerin gelenek yapısıyla bağlantılı olarak yorumlandığı ve üst bir karizmatik lider ve diğer liderlerin inkarnasyonu olarak aydınlanmanın kutsal figürü Mataji'ye tam teslimiyetin gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır. Hareketin yapısal özellikleri ve yayılma sistemi kısaca şöyle özetlenebilir:

“İlk dönemlerde hareketin reklamı daha ziyade arkadaşlık ilişkilerine dayandığı halde bu günlerde internet sayfaları ve video tanıtım programları pek çok yeni üyenin bulunmasında önemli faktördür. Kıdemli üyeler her Pazar haftalık pujaya katılmak zorundadır; Puja adı verilen dinî törenlerde topluca dualar okunur ve mantralar söylenir. Ayrıca Shri Mataji'nin resmi yıkanarak üzerinde meditasyon yapılır. Törenden sonra bütün katılımcılar topluca yemek yer ve böylece tören tamamlanmış olur. Kendini tamamen Sahaja Yoga'ya vakfetmiş üyeler ise Shri Mataji'nin de hazır bulunduğu uluslararası toplantılara iştirak eder, hareketin programlarını üyelere ve potansiyel müritlere duyururlar. Ayrıca yıllık Hindistan turu sırasında gerçekleştirilen toplu nikâh törenine de katılırlar. Üyelerden gezi ve organizasyon masrafları için düzenli olarak bağış toplanır. Bireyler istedikleri takdirde hareketten ayrılabilirler, ancak bunların çoğu yeni hayata uymakta zorlanır.”¹¹³

İslâm'la ilişkisi açısından bakıldığında Mataji'nin öğretisinin Türkiye'de iki temel vurgu taşıdığı görülür: Tarihi karakterlere önem verme ve İslâm'a ait olduğunu ileri sürdüğü bazı düşünceleri kendi misyonunun bir habercisi olarak yorumlama, yani kendisine yönelik olarak tasavvufu araçsallaştırma. Bu araçsallaştırmada kullanılan bazı argümanların sıhhati kritik edilmiştir.¹¹⁴ Türkiye'de 1970'li yıllarda başlayan yoga eğitimleri, (net bir tarih verilemese de) 80'li yılların sonuna doğru Sahaja Yoga'nın da katılımıyla sürmüştür. Bugün Tunceli'den Edirne'ye 50'yi aşan

112 Derin, ss.43-44; “Çakralar ve Kanallar,” <http://www.sahajayoga.com.tr/sahaja-yoga-nedir/cakralar-ve-kanallar/>, (11 Mart 2014); <http://www.pksacademy.com/>, (11 Mart 2014); <http://www.cabellaschool.org/index.html>, (11 Mart 2014); <http://www.sahajayoga-russia.ru/?cat=47>, (11 Mart 2014).

113 Yitik, “Hint Menşeli”, s.318; Ayrıca bkz. Eileen Barker, *New Religious Movements: A Practical Introduction*, London: HMSO Publications, 1992, ss.207-209.

114 <http://www.tamtip.com/detay.php?iid=8&ad=D%C3%AEnler%20yoga%20tekniklerini%20mi%20kullan%C4%B1yor?&mid=474&olay=mak>, (12 Mayıs 2009).

merkezle Türkiye’de bulunan Sahaja Yoga¹¹⁵ genelde ücretsiz seminerler üzerinden yürüyen bir hareket formuna sahiptir. Tanıtım ağırlıklı yürütülen çabalarda kitap fuarı gibi halkın geniş katılımının olduğu etkinliklerde toplu aydınlanma pratiği sunularak ilgi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Hint kültürü bağlamında verilen konser vb. sanatsal faaliyetler de tanıtım için kullanılan diğer enstrümanlardandır.¹¹⁶ Hareket, interneti etkin tanıtım alanı olarak kullandığı gibi online radyosuyla¹¹⁷ da meditasyon hizmeti sunmaktadır.¹¹⁸ Hareketin Türkiye’de yaygınlaşmasını sağlayan başat aktör, Sahaja Yoga’yı bir sağlıklı yaşam pratiği olarak kabul edip uygulamaya taşıyan Sağlıkli Yaşam Derneği’dir.¹¹⁹

b. Geçiş Döneminde Sahaja Yoga (1998-2003)

Günümüzde dinler tarihinin algısı, “Hint kökenli dinleri aslen lokal ve etnik bir yapıda olmasına rağmen taşıdıkları evrensel mesajlar açısından misyoner sınıftan saymaktadır.” Bu hareketlerin ruhsal aydınlanma ve bunun aşkın gerçeklikle olan bağı hakkındaki söylemleri, onları dış gruplar için de bir seçenek yapmakta dolayısıyla yayılcı nitelik kazandırmaktadır.¹²⁰ Sahaja Yoga Hareketi’nin temel hedefinin bireyin ruhsal olarak güçlendirilmesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, neo-sufik arayışların Batı paradigmasıyla yorumlanan Doğu mistisizmi rengine bürünmüş halinin yeni bir ürün olarak ve çoğunlukla başlangıçta dinî mensubiyet maliyetleri düşüncesi olmadan deneyimlendiği ifade edilebilir.

Yitik, Sahaja Yoga Hareketi’nin de içinde bulunduğu Budizm ve Neo-Hinduizm kaynaklı akımların Türkiye’de yayılma imkânı bulmasını şu nedenlere bağlar: (a) Genel Doğu kaynaklı dinlerin karakteri olarak şimdiye (an’a) odaklanan metafizik söylemlerle bireyin sorunlarına yakın gelecekte çözüm sunmaları ve büyüsel ve hümanist niteliklerle cazip gelmeleri; (b) üyeler arasındaki yakın ve sıcak ilişkilerle lider ve mensuplar

115 “Yoga Merkezleri,” <http://www.sahajayoga.com.tr/yoga-merkezleri/>, (11 Mart 2014).

116 Derin, s.49.

117 <http://www.sahajayogaradio.org/>, (12 Mayıs 2009).

118 http://www.live365.com/cgi-bin/mini.cgi?station_name=sahajayogateam&tm=237&from=rma, (12 Mayıs 2009).

119 Örnek tanıtım ilanı için bkz. <http://www.ailem.com/templates/library/1730.asp?id=7646>, (19 Mayıs 2009).

120 Mustafa Alıcı, “Müzakere”, Ömer Faruk Harman (ed.), *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri* içinde (323-324) İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s.323.

arasında bulunan doktor-hasta ilişkisinin modern algıyı cezp etmesi; (c) “İslâm dini ve kurumlarının son yıllarda sürekli terör ve şiddet olaylarıyla birlikte anılır olması ve din konusundaki sonu gelmeyen tartışmalar da manevî arayışlar içerisindeki insanların böyle hareketlere” yönelmesine neden olması; (d) geleneksel din söyleminin ulaşamadığı kitle olarak gençlerin bu hareketlerin algı ve söylemlerine daha sıcak bakmaları; (e) aşırı dünyevileşme ve rasyonalizmin yarattığı hayal kırıklığı ve tatminsizlik hissi ve göç sonrasında ortaya çıkan kimlik arayışı.¹²¹

Türk din piyasasında Batı’ya yönelik maneviyat arayışının temsili olarak betimlenen Sahaja Yoga’nın hedef kitle profilinin genellikle 20-45 yaş aralığında bulunan ve Türkiye ortalamasının üzerinde bir gelir düzeyine sahip olan, yani “ülkenin tüketici bilinci en gelişmiş sınıf” veya reklamcı ağzıyla ‘AB grubu’ insanlar olduğu ifade edilir. Hareket, bugün Türkiye’de yedi coğrafi bölgenin uygun nüfus profili bulunduğu düşünülen mekânlarında faaliyet göstermektedir. Başlıca merkezler şöyledir: İstanbul (Beyoğlu, Bakırköy, Büyükçekmece, Ortaköy, Mecidiyeköy, Kadıköy, Üsküdar, Ümraniye, Ataşehir), Bursa (Gemlik, İnegöl), Kocaeli (Değirmendere), Yalova, Balıkesir, Altınoluk, Ankara (Merkez Şubesi, Yenimahalle Şubesi), Eskişehir, Konya, Hacıbektaş (Nevşehir), Niğde, Antalya, Burdur, Kemer (Antalya), Alanya (Antalya), Isparta, Adana, Mersin, Antakya, Malatya, Gaziantep, Diyarbakır, Batman, Mardin, İzmir, Kuşadası, Bodrum (Muğla), Marmaris, Fethiye, Denizli, Kütahya, Bolu, Düzce, Ereğli, Ordu, Samsun. Özellikle batı bölgesinde ve büyük şehirlerde varlık imkânı bulan bu hareket, toplantı merkezleri inşa etmekte ve ruh ve beden sağlığı üzerine söylemlerle piyasada yer edinmektedir. Dahası, “bazı salonların sadece ODTÜ ve Bilkent mezunları gibi belirli üniversitelere tahsis edildiği göz önüne alındığında, bu hareketin daha ziyade kültürlü genç insanlar arasında yayılan bir akım olduğu söylenebilir.”¹²²

Sahaja Yoga, kundalininin uyarılması ve 7. ruhsal evrimin doruk noktası olarak tanımlanan 7. merkezinin aktif hale gelmesiyle aşkın varlık(lar)la bağlantı kurulduğunu ifade eder ve Türk din piyasası açısından bu doktrinin ifade tarzı, önem taşır. Çünkü bu doktrinin ifade tarzı, Hz. Muhammed’in ata binerek yedi cennetin üzerinden geçtiği şekilde ya-

121 Yitik, “Hint Menşeli”, s.318; Yitik, “Misyonerlik ve Yeni Dinî Hareketler”, s.102.

122 Yitik, “Hint Menşeli Dinlerin Türkiye’deki Faaliyetleri”, ss.317-8. <http://www.sahaja-yogaturkey.f2s.com/smer kezleri.html>, (03 Mart 2008).

şandığı iddia edilen olaya benzetmeyle ruhsal aydınlanmada beyaz atın 7. enerjii harekete geçiren kundali olduğunun ileri sürülerek Müslümanın (iddia edilen) dinî geleneğine referansla onu aşan bir iddiayla ortaya çıkar. Yoga, genel anlamda, Budizm’in bir ibadet formudur ve Türkiye’de sağlıklı yaşam pratiği olarak uygulandığı beyan edilen bu formun sergilenişine bakıldığında doğunun egzotik havasını veren (tütsü, kumaş ve çiçek gibi) unsurlar kullanıldığı; dahası önemli bir birim olarak müziğin konumlandırıldığı görülür. Buradaki müzik, Türkiye pratiğinde algılanma tarzı bir yana, temelde “kendini adamayla doğrudan ilgilidir. Adanma içten bir bağlılıktır, aşktır. Hindistan’daki müzik felsefecileri, müziği bir eğlence ve zevk aracı olarak değil, Tanrı’yı idrake götüren bir yol olarak telakki ederler; müzik burada ‘nada-brahma-yoga’ ya da ‘ses şeklinde Brahma yogası’ ismini alır.”¹²³

Sahaja Yoga, ruha beden pratiklerini önceleyen bir yolla (yoga) ulaşan bir seyir çizdiği için hastaneler kurma ve orada Sahaja Yoga’yı sağaltım aracı olarak kullanma yoluna gider. Sanskritçe’de birleşme anlamına gelen (akıl, ruh ve beden birleşmesi) Yoga’yla,¹²⁴ hastanelerde kanser, epilepsi, multipl skleroz gibi birçok hastalığın tedavisinde başarılı sonuçlar elde edildiği savunulur. Öte yandan Nagpur’da klasik müzik eğitimi veren uluslararası bir okul ve Delhi’de yoksul ve kimsesizlere barınak sağlamak amacıyla, bir hayır kurumu kurulmuş ve buradaki kimsesizlere aynı zamanda, “daha iyi birer insan olabilmeleri için Sahaja Yoga metotları öğretilmektedir.”¹²⁵ Bu bağlamda hareketin temel rekabet düzlemi, hastane ve klasik müzik okulu gibi sosyal çalışmalar; “[u]luslararası hizmet, kadının korunması ve eğitimi, Bosna’ya yiyecek yardımı, şiddete karşı savaş ve nükleer deneylere karşı savaş gibi sosyal hizmetler.”¹²⁶

Türkiye’de ücretsiz ders verme yoluyla hizmet sunan yoga merkezleri olduğu gibi¹²⁷ bunlara ulaşamayanlara yönelik olarak da 18 hafta sürdüğü ifade edilen online Sahaja Yoga kursu verilmektedir. Asıl amaç

123 Nasuh Günay, ss.89-90.

124 <http://www.sahajayogaportal.org/getdoc/ef9ec0ea-ae41-4606-9249-2eb8637e889d/YogaNedir.aspx>, (11 Mayıs 2009).

125 <http://www.sahajayogaportal.org/getdoc/469e3eec-d8cf-440f-9bab-95cad4fe9e34/ShriMataji.aspx>, (11 Mayıs 2009).

126 Nasuh Günay, s.90.

127 <http://www.sahajayogaportal.org/getdoc/9084f94a-e06f-4bca-80fb-9a271141d48b/SahajaYoga.aspx>, (11 Mayıs 2009)

meditasyon uygulamaları olduğu için her hafta bir derse online giriş izni verilir.¹²⁸ Bu sayede on sekiz hafta süren bir bağla bireyin zihinsel alanında normal kavramsallaştırmalarla yürüyen bir imaj oluşturulur. Sahaja Yoga'nın beden ve ruh üzerindeki etkisini modern bir ispat ve ikna yoluyla sunma amaçlı olarak kurulan araştırma merkezlerinin yanı sıra yapılan araştırmalar da desteklenmekte ve sonuçları meşruiyet amaçlı olarak yayınlanmaktadır.¹²⁹ Esasen, Sahaja Yoga'nın tercih ettiği kavram olarak 'denge' (düzen), yaşamın her alanına uygulanabilen bir esnekliğe sahip olmakla büyük bir rekabet avantajı sunmaktadır: Söz gelimi sağ, sol ve merkez olarak bölümlenen yapıda dengeyi oluşturanın yoga olması, ruhsal anlamda denge vb. gibi söylemlere yer açılmaktadır. Dinî söylem anlamında da bu kavram önem taşır ki, bütün dinlerin amacının 'kendini tanımak' olduğu argümanı ile, kendisiyle barışık, birleşik ve dengede birey buna bir tanımlamadır ve Sahaja Yoga'nın vaat ettiği modeldir.¹³⁰

Sahaja Yoga, kendisini seküler bir pratik (sağlıklı yaşam için egzersiz ve ruhsal dinlenme) olarak sunduğu ve her bireyin bunu gerçekleştirecek kapasiteye sahip olduğunu savunduğu için (sahaja her bireydeki potansiyeli, yoga da hepsinin bağlantı kurması gereken merkezi tanımlar) uygulama imkânının daha geniş olması, yalnızca özel hayat değil işyerinde de doğal kabul görme durumu söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda yoga merkezleri, iş yerinde (verimlilik, stresten uzaklaşma vb.) bireye fayda sağlayacak bir araç olarak Sahaja Yoga'yı fonksiyonelleştirip bireyin yaşamında bir kaplama olarak yaygınlaştırarak rekabette avantaj elde ederler.¹³¹ Bireyin bunu gerçekleştirebilmesi aynı zamanda kendi başına ve Shri Mataji'nin bir fotoğrafı yardımıyla pratiğin uygulanabilmesinde yarar. Hareketin merkezindeki uygulamada ise fotoğrafla beraber şu unsur ve pratikler bulunur: "Shri Mataji'nin mandala olarak kullanılan fotoğrafı, tütsü Sahaja Yoga'nın öğretildiği ve icra edildiği yerlerin olmazsa olmaz malzemelerindedir. Bununla beraber ayakların tuzlu suya sokul-

128 <http://www.sahajayogaportal.org/yogakursu/index.aspx>, (11 Mayıs 2009).

129 Bkz. "Stresin ortadan kalkmasında Sahaja Yoga'nın etkileri", <http://www.sahajayogaportal.org/UstMenu1/StresstenBasariya/sStresinOrtadankalkmasi.aspx>, (11 Mayıs 2009).

130 <http://www.sahajayogaportal.org/UstMenu1/StresstenBasariya/stresiyenmek.aspx>, (11 Mayıs 2009).

131 "Sahaja Yoga ve İşyeri", <http://www.sahajayogaportal.org/UstMenu1/StresstenBasariya/isyeri.aspx>, (11 Mayıs 2009).

ması da vardır. Haftanın belli günlerinde iki saatlik bir program uygulanır. Girişler parasızdır.”¹³²

Sahaja Yoga'nın sosyal hizmetlere ağırlık veren stratejisi, Türkiye'de 1998 yılında Bakırköy Çocuk Tutukevi'ndeki çocuklara yönelik, gönüllü hocaların eşliğinde, yoga eğitimi verilerek onların topluma yeniden kazandırılma çabasına dâhil olma girişimi olarak ortaya çıkar. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tutukevi Genel Müdürlüğü'nün onayıyla yapıldığı ifade edilen yoga seansları, haftada iki gün ve 150 çocuğun katılımıyla, boşaltılan koğuşlarda yerlere serilen battaniye ve dikilen mum ve yakılan tütsülerle, “Sahaja Yoga'yı Türkiye'de yaygınlaştırmaya çalışan *Sağlıklı Yaşam Derneği*'nden gelen uzmanlar eşliğinde” yapılmaktadır. Yoga ile suçluların ıslah pratiğinin ilk örneği olan bu uygulama, şu şekilde cereyan etmektedir:

“Sessizliğin sağlanmasının ardından yoga hocası genç kadın bir masanın üzerine Sahaja Yoga'yı keşfeden Hintli Shri Mataji Nirmala Devi'nin fotoğrafı[nı] koyuyor. Sol tarafına yanan bir mumu yerleştiriyor. Sağ tarafına da tütsü yakıyor. Ayrıca koğuşun dört bir yanında oturanların elindeki yanan tütsüler odadaki havayı değiştiriyor. Hoca tutukevine yeni giren ve derse ilk kez katılanları da düşünerek neler yapılacağını ve Sahaja Yoga'yı anlatıyor. İtiş kakış, hafif gürültü ve çekilen tespih sesleri arasında ders başlıyor. Genç hoca çocuklara yogayla içlerindeki öfkeyi, kendini beğenmeyi, suçluluğu yani içimizde ne kadar negatif duygular varsa, onları kendi gücümüzle yenebileceğimizi anlatıyor.”¹³³

Akım, etkinliklerini ve sunumlarını daha çok büyük alışveriş merkezleri ve kültür merkezleri gibi halkın yoğun ilgisi olan yerlerde yapmak suretiyle rekabet avantajları elde etmektedir. Öte yandan uygulanma kolaylığı ve deneme süresinin ön bilgi gibi gerekliliklerden uzak olması, kitlelere ulaşmada rekabet etkinliği kazandıran unsurlardandır. Shri Mataji, 26 Nisan 1999'da İstanbul'da halka açık bir programda bu deneyim avantajını şu cümlelerle ifade etmiş olmaktadır: “En fazla 5-10 dakika sürecektir. Ve başaracağız... Karmaşıklık, zorluk yok, buna benzer hiçbir şey yok. Tek şey ayakkabılarınızı çıkarmanız gerektiğidir. Çünkü toprak ana çok saftır.”¹³⁴ Mataji'nin bu programına olan ilgi, medyaya izdiham tanım-

132 Nasuh Günay, s.92.

133 “Öfkeni Yoga ile yen”, <http://www.milliyet.com.tr/1998/11/02/haber/hab00.html>, (11 Mayıs 2009).

134 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/pp99.html>, (03Mart 2008), par.19.

lamasıyla yansır.¹³⁵

Mataji, Türkiye’de rekabet ederken öncelikle kendisini kurumsal din yapılarından farklılaştırmakta, bütün dinlerin ‘aydınlanma’ merkezli özünün üst bir potada birleşimi bağlamında söylemlerde bulunmakta ve yerel dinî kodların baskın niteliği olan Müslüman dilini de kullanmaktadır. Nisan 2000’de İstanbul’daki sosyetenin de rağbet ettiği meditasyon toplantısında kadim dinlerin öğretilerine yer vermiş, sık sık Kur’an’dan âyetler ve yanı sıra “hadisler okuyarak İslâm’ın da Sahaja Yoga’yı emrettiğini” öne sürmüştür.¹³⁶ *Sağlıklı Yaşam Derneği*’nin İstanbul’da gerçekleştirdiği ücretsiz seminere konuk olan Shri Mataji’nin iki bine yakın kişiye hitap ettiği ve bunların arasında türbanlıların da bulunduğu ifade edilir. Bu toplandı ta standart form bağlamında tütsü, renkli çiçekler, mumlar ve Hint müziği gibi Doğu’nun egzotik unsurlarıyla gerçekleştirilir.¹³⁷

Shri Mataji’nin isminin Türkiye’de duyulmasıyla beraber (90’lı yıllar) tekniğinin sadeliği (belki de basitliği) ve yoga ve sağlıklı yaşam arasındaki ilişkiyle kendisinin kilosunu arasında kurulan ironik bağ, onun “bu 78 yaşındaki yatalak Hintli kadının ruhları kurtarma tekniği şöyle bir şey”, gibi söylemlerle mevzubahis edilmesini netice verir.¹³⁸ İronik yaklaşımların yanı sıra analitik yaklaşım daha genel bir temayül olarak belirir: Bu yaklaşım, bireylerin Sahaja Yoga’ya yönelmesini (ilk dönemlerde izdiham oluştuğu verisi yaygındır) kentleşme ve sanayileşme gibi modern yaşamın bileşenlerinin bireyde bıraktığı etkilerle açıklar ve bireyin ‘rahatlama’ ihtiyacını ana motiv olarak ortaya koyar.¹³⁹ Kendi rakamlarına göre 7000 kişinin katıldığı 24 Nisan 2001¹⁴⁰ konferansına yönelik yapılan bu yorum, aynı zamanda sosyetenin katılımına da işaret eder ve bu katılım, sosyeteyle beraber 3500 kişinin katıldığı İstanbul Lütfi Kırdar Kong-

135 “Shri Mataji izdihamı”, <http://www.radikal.com.tr/1999/04/23/turkiye/shi.html>, (13 Mayıs 2009).

136 “Sosyete ‘Ayin’deydi”, <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2000/nisan/27/gundem.html>, (27 Mart 2008).

137 “Bu ne nefes!”, <http://www.milliyet.com.tr/2000/04/27/haber/hab10.html>, (11 Mayıs 2009).

138 Selahattin Duman, “Ölüp dirilmeli Ali Fattik oyunu”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/04/23/y14.html>, (12 Mayıs 2009).

139 Öncel Düzdemir, “Demet’e yapılan haksızlık!”, <http://ya2001.yeniasir.com.tr/04/27/index.php3?kat=ana&sayfa=oduzdemir&bolum=yazarlar>, (12 Mayıs 2009).

140 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/pp2001.html>, (12 Mart 2009).

re Sarayı'ndaki toplantıya medyanın yoğun ilgisini de netice verir.¹⁴¹ 34 ülkeden katılımın olduğu ifade edilen ve bedava gerçekleştirilen bu Puja töreninin şu şekilde gerçekleştirildiği aktarılır:

“Farklı milletlerden yüzlerce kişi sahneye çıkıp dans etti. Toplam 3 saat süren törenin yıldızı 120 kiloluk Shri Mataji'ydi. Mataji sahneye Mercedes otomobille girdi. Ayaklarının altına kırmızı halılar serildi (...) 3500 kişilik Rumeli Salonu'nu dolduran ve pek çoğu dışarda kalıp ya da yerde oturarak Mataji'nin sesinden esinlenmeye çalışan yoga meraklıları ayakkabılarını çıkarıp ellerini uzatarak aydınlanmaya çalıştı. Mataji “aydınlanmak herkesin hakkı” diyerek gösterisine başladı. Kendisini izlemeye gelen kalabalığı selamladı. Bu kalabalık arasında pek çok ünlü de vardı (...) gibi yoga yapmaya heveslenmiş ünlülerin yanı sıra (...) gibi Mataji'yi sadece meraktan izlemeye gelenler de vardı (...) Mataji sahneye gelirken herkes sessizlik konusunda uyarıldı. Sahneden yayılan ağır tütsü kokusu havaya yayılırken hoparlörlerden mistik Doğu ezgileri yükseliyordu. Mataji konuşmasında bütün dinlerden, peygamberlerden, sufilerden bahsetti. Türkiye'nin sufilerini okuduğunu ve etkilendiğini söyleyip Türkiye'yi çok sevdiğini dile getirdi. Mataji yoga seansına geçmeden önce, ‘Bunu tam olarak istemiyorsanız lütfen dışarı çıkın’ uyarısında bulundu. Seans 15 dakika sürdü. Bitiminde ise herkes Mataji'ye biat etmek için sahneye hücum etti. Gece dansla sona erdi.”¹⁴²

2001 yılında Çeçenlerin gerçekleştirdikleri eylem sırasında (eylemin yapıldığı) otelde kalanlardan birinin Mataji olduğu ifade edilir. Mataji'nin 2001 toplantısından sonra oluşan yoğun medya ilgisi, TV'lerin onunla röportajlar yapıp yayınlamasına, dolayısıyla mesajının ulusal yaygınlık taşımasına, neden olur.¹⁴³ Toplantının ekonomik kriz dönemine denk gelmesi, Mataji'nin moral yorumlarında bu durumun bir argüman olmasına kaynaklık eder.¹⁴⁴ Ekonomik krizin yanı sıra toplumsal buhranlarda da *Sağlıklı Yaşam Derneği*'nin, Batman'daki intihar olaylarına yöne-

141 “Akbağ saçmaladı”, <http://www.milliyet.com.tr/2001/04/26/magazin/amag.html>, (12 Mayıs 2009).

142 “3500 kişi ‘aydınlandı’”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/04/26/g01.html>, (12 Mayıs 2009).

143 <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com/pp2001.html>, (12 Mayıs 2009).

144 “Yoganın en ünlü Devi müritleriyle ayındeydi”, <http://arsiv.zaman.com.tr/2001/04/26/hayat/hayatdevam.htm>, (12 Mayıs 2009).

lik düzenlediği uygulama örneğinde olduğu gibi, toplumsal barış ve huzuru gerçekleştirme aracı olarak Sahaja Yoga'yı işlevselleştirme gayreti sergilediği görülür.¹⁴⁵

Türkiye'de yoganın genel bir kategori olarak kabul edilmesinin sağlık ve güzellik şeklinde kategorize edilebilecek iki temel motivi vardır. Sosyetenin rağbeti aslında estetik kaygılardan ve Batı sosyetesinin konuya olan estetik argümanlı ilgisinden kaynaklanır. 2001 yılında *Sağlıklı Yaşam Derneği* başkanının telaffuz ettiği kayıtlı üye sayısı 2000'dir. Başkan, Türkiye'nin Sahaja Yoga serüvenini kendi mikro deneyimi bağlamında şu şekilde özetler:

“Türkiye'ye yerleşen İtalyan bir karı-kocanın öncülüğünde başlatılan halk programlarıyla yoga ülkemizde yaygınlaştı ve 10 yıldır uygulanıyor. Ben de bir arkadaşım vasıtasıyla yogaya başladım. Hindistan'a gittim. Yoga ustası Şri Mataji'den dersler aldım. Yogacı arkadaşlar bir araya gelip 'Sağlıklı Yaşam Derneği'ni kurduk. Dört yıldır Şri Mataji'yi Türkiye'ye getiriyoruz. Biz üyelerimizden ücret almıyoruz. Maddi olanakları iyi olan arkadaşlarımızla el ele verip giderleri karşılıyoruz.”¹⁴⁶

Bu yoga yaygınlığı, üniversite kulüpleri ve sosyal etkinlikleri olarak sürdürülür.¹⁴⁷ Esasen 90'lı yıllarla başlayan tanınma, 2000'li yıllarla yaygınlaşmaya dönüşür.¹⁴⁸ Shri Mataji 2002'de İstanbul'da *Sağlıklı Yaşam Derneği* tarafından organize edilen konferansı vermek üzere Kilyos'a gelmiş, uluslararası bir kitlenin kendisine katılmaya gelmesi ve bu kitlenin deniz kenarında meditasyon yapması dikkat çekmiştir.¹⁴⁹ Farklı ülkelerden yaklaşık bin kişinin katıldığı ifade edilen “[t]oplantı, bazı çevreler tarafından dinî ayin olarak nitelendirildi. Mataji'nin ayaklarını yıkadığı suyun müritlerince içileceğini ileri sürenler, toplantıya müdahale edilmesini

145 “Batmanlı yogayla intiharı unutacak”, <http://www.milliyet.com.tr/2002/12/24/guncel/gun05.html>, (13 Mayıs 2009).

146 Bkz. “Yoga salgını var”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/04/17/d11.html>, (12 Mayıs 2009).

147 http://www.msgsu.edu.tr/data/doc/ayin_izi/mart_03_2001.pdf, (13 Mayıs 2009), s.4.

148 “Diyarbakır'da yoga günleri”, 28/11/2001, <http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=58561>, (13 Mayıs 2009).

149 “Yoga dünyası Kilyos'ta buluştu”, 23/04/2002, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=35617>, (05 Temmuz 2008).

istedi.”¹⁵⁰ Mataji'nin toplantılarında medyaya yansıyan, yere kapanmalar gibi anlatılar, kula kulluk bağlamında değerlendirilebilecek pratikler olarak eleştirilere tabi tutulur.¹⁵¹

Yere kapanmanın yanı sıra Mataji'nin ayaklarını yıkadığı suyu içen takipçilerin varlığına yönelik haberler medyada Sahaja Yoga'nın en çok söz edildiği düzlem olur.¹⁵² Bu tarz argümanlar, bazı yazarlar tarafından bir tehlike habercisi olarak algılanır ve özellikle dinler arası diyalog karşıtları tarafından eleştirilere payanda olarak kullanılır.¹⁵³ Öte yandan yaygınlaşmaya başlayan Sahaja Yoga'yı bir pratik olarak deneyenlerin sonuca ulaşamadıkları haberleri, Hareket'in iddiasını sorgulayan veriler olarak medyada yer alır.¹⁵⁴ Yoga'nın yaygınlaşması aynı zamanda Sahaja Yoga'nın da bir şekilde bilinmesi demektir ki hedef kitle olarak yaygın bir yelpaze çizilse de, özellikle Anadolu'da, gençlerin ilgisini çektiği görülür.¹⁵⁵ Gençlere tanıtım bağlamında özellikle stresle başa çıkma yöntemi olarak Adana gibi bölgelerde de *Sağlıklı Yaşam Derneği* tarafından tıp sektörü şemsiyesinde anlatım gerçekleştirildiği görülür. Derneğin basına ve hedef kitleye amacını açıklarken kullandığı argüman şu şekildedir:

“Bu seminerle içimizdeki Yedi negativitenin (öfke, hırs, korku, bağımlılık, suçluluk duygusu, kıskançlık, bencillik ve şartlanmalar vb.) temizlenmesi ve yedi pozitif kalitenin (bilgelik, yaratıcılık, denge, iç huzuru, sevgi, evrensellik, şartlanmaların ve egonun üzerine çıkmak ve aydınlanmış bir ruh olmak) ortaya çıkması için eğitim vermeyi amaçlamaktayız.”¹⁵⁶

150 “Mataji kavgası”, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/04/22/yasam/yasam1.html?ref=SaglikAlani.Com>, (12 Mayıs 2009).

151 A. Turan Alkan, “Siyasetçileri asalım; sonra?”, <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/04/27/yazarlar/ahmetturanalkan.htm>, (13 Mayıs 2009).

152 “Ayaklarını yıkayıp suyunu içtiler!”, <http://www.milliyet.com.tr/2002/04/23/guncel/gun12.html>, (13 Mayıs 2009).

153 Müslim Karabacak, “Neredesin ey ‘Çıplak uyarıcı?’”, http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?haberno=20_06166&tarih=2002-04-26, (13 Mayıs 2009).

154 “Tele-yoga fos çıktı!”, 07/01/2002, http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay_Arsiv&ArticleID=248224&Kategori=guncel&b=Tele-yoga%20fos%20cikti&ver=46, (13 Mayıs 2009).

155 “D.Bakır'da yoga kursu başladı”, <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/02/13/guneydogu/h6.htm>, (13 Mayıs 2009).

156 “Sağlıklı Yaşam Derneği'nden seminer”, 03/06/2002, http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=811_11, (13 Mayıs 2009).

Shri Mataji, 2003 yılında Amerika'dan ayrılmadan önce uluslararası bir kurumsallaşmaya giderek *World Council for the Advancement of Sahaja Yoga*'yı kurar ve böylece ulus-üstü yapılanmayla merkezileşme yoluna gider. Bu, Sahaja Yoga için önemlidir; çünkü daha çok lider veya şahıs merkezli giden ve dinî anlamda kurumsal yapısı olmayan bir hareketin denetimi böylece sağlanmış olur.¹⁵⁷ Bu kurumsallaşmanın bir yan bileşeni olarak, müzik, fotoğraf ve videoların yanı sıra Mataji kitaplarının yayınlanıp uluslararası bir külliyat haline getirme projesi dile getirilir.¹⁵⁸ Bu külliyat mantığının yanı sıra Mataji'nin el yazmalarının da sanal âlemde, yaygınlaşan bir otantik algıyla, yayınlandığı görülür.¹⁵⁹

Yoga, teknikleri çerçevesinde alternatif bir sağlık tedarik sistemi olarak dikkat çeken gelişmesini özellikle 2000'li yıllarda göstermiş ve değişik milliyette yogiler Türkiye'ye yerleşmeye karar vermiştir. Türkiye'de yoganın pazarlanması çağın tilsim kavramlarında güzellikle birlikte yürütülen bir sağlık daveti yoluyla olmaktadır. Yogilerin din amaçlı olan ve olmayan ayrımı, son tahlilde yoga kavramıyla grileşmektedir.¹⁶⁰ Bu bağlamda *Sağlıklı Yaşam Derneği*'nin hizmetleri arasında meditasyon ve yoga'nın¹⁶¹ bulunması, son tahlilde bu pratiklerin yaygınlaşmasını da meydana getiren bir olaydır. Dernek, yoganın bir din olmadığını, aydınlanma tekniği, kişisel gelişim metodu ve felsefe olduğu yönünde açıklamada bulunur.¹⁶² Temelde stresle başa çıkma argümanı süregelenleştirilir.¹⁶³ Bütün bu geçiş dönemi pratikleri, çoğul dönemde artık bir seküler sağlıklı yaşam formatı olarak yaygınlaşan kabulle Sahaja Yoga'nın üniversite gençlerinin lokal kulüp faaliyetlerinden belediye etkinliklerine kadar bir yaygın form olmasını netice verecektir.

157 <http://www.sahajayoga.org/worldcouncil/default.asp>, (13 Mayıs 2009).

158 http://www.sahajayoga.org/current_projects.asp, (13 Mayıs 2009).

159 <http://www.shrimataji.net/photos/displayimage.php?album=163&pos=3>, (13 Mayıs 2009).

160 Bkz. "Yaşlanmaya haftada iki doz yoga", 20/11/2003, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=96110>, (05 Temmuz 2008).

161 http://www.sayasadernegi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=21&Itemid=39, (06 Nisan 2009).

162 http://www.sayasadernegi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=52&Itemid=101, (06 Nisan 2009).

163 "Bir tatlı huzur almaya geldik", 17/05/2003, <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalEklerDetay&ArticleID=862773&CategoryID=41&Date=13.05.2009>, (13 Mayıs 2009).

c. Çoğul(cu) Rekabet Döneminde Sahaja Yoga (2004-2008)

Yoga ve meditasyon tekniklerinin popülerleşmesi, aynı zamanda ruhsal boyutlara sahip bir pratik olarak bunların psikolojik yorumlarına başvurmayı da netice verir. Bunu analiz eden yorumlardan biri, bireye denge sağlamayı vaad eden bu tür tekniklerin özellikle uzun vâdede bireyi ruhsal bir dünya ile gerçek bir dünya arasında boşluğa düşmeye ve uyumsuzluk sorunu yaşamaya vardırabileceği uyarısını, bazı örneklerle, savunur.¹⁶⁴ Bu yorumun sahibi olan psikiyatrist, aynı zamanda tasavvufla yerel bir terapi modelini savunur.¹⁶⁵ Tartışmalar yoga yapan birinin Hinduizm'e doğru sürüklenip sürüklenmeyeceği yönünde de seyretmekte ve yogayı savunan metinler, onun dinlerden önce ortada olan bir felsefeden kaynaklanan (din olmayan) ve deneyimsel yönü ağır basan bir teknik olarak algılanması gerektiğini ileri sürerler.¹⁶⁶

Yoga savunusunda, günlük yaşamın hızında kaybolan bireyin kendini tanıması için bir etkinliğe ihtiyaç duyduğu ve bunun da yoga olduğu argümanı sunulduğu gibi, yoganın yanlış tanındığı ve iç dünyaya yapılan bir yolculuk olarak ilmî bir yaşam tarzı şeklinde anlaşılması gerektiği de öne sürülür.¹⁶⁷ Böylece yaşantı ilmi olduğunda “dini, yaşı, fizik kondisyonu ne olursa olsun” herkesin yoga yapabildiği, yani her bireyin bir tüketici olarak algılandığı beyan edilerek müşteri hedef kitlesi geniş tutulur.¹⁶⁸ Sağlıklı yaşam pratiği olarak beyan edilmesi tercih edilen Sahaja Yoga, *Sağlıklı Yaşam Derneği* tarafından fuarlarda stand açmak dâhil her imkân dâhilinde tanıtılmaya çalışılır.¹⁶⁹ Standın anlatımının köşe yazılarına da taşındığı görülür.¹⁷⁰ Yoga-sağlık arasındaki gibi bir diğer ilişki, güzel gö-

164 Nuriye Akman, “Mustafa Merter: Freud sahte bir peygamberdi”, 01/08/2004, <http://www.nuriyeakman.net/node/1471>, (13 Mayıs 2009).

165 İknur K. Akman “Tasavvufla psikoterapi yapıyor”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/09/10/cpsabah/rop10120050821-102.html>, (13 Mayıs 2009).

166 N.V. Raghuram, “Yoga yaparsam Hindu olur muyum?”, <http://www.yogamerkezi.com/sohbetler/20041223.htm>, (13 Mayıs 2009).

167 “Bir yaşam bilimi: Yoga”, http://yogamerkezi.org/dosyalar/BasindaBiz_03.pdf?phpMyAdmin=p2ntu52t9CQE045h-isISegriV2, (13 Mayıs 2009).

168 <http://www.artiyasam.com/technology/yoga/265-bir-yaam-bilimi-yoga-.html>, (13 Mayıs 2009).

169 “Fuarda yoga”, 05/09/2004, <http://www.milliyet.com.tr/Ege/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&ArticleID=87581&Kategori=ege&b=Fuarda%20yoga&ver=46>, (13 Mayıs 2009).

170 Emre Aköz, “Yogalandım”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/03/20/yaz13-40-109>.

rünümle kurulmaktadır.¹⁷¹ Sahaja Yoga, 2004 yılında Bilgi Üniversitesi'nde ücretsiz bir kurs olarak haftada bir saat herkese açık bir pratik olarak hayat bulur. Kursta Shri Mataji'nin videosu eşliğinde öngörülen kundalini pratiği yapılır ve bu arada İngilizce olan metin, kursun (yabancı uyruklu) hocası tarafından çevrilir.¹⁷²

Sağlıklı yaşam derneklerinde devam eden Sahaja Yoga'nın, depresyon, hırs, kıskançlık, mutsuzluk, affedememe gibi duyguları yok ettiği yönündeki söylem, ruhsal işlevselliği öne çıkarmaktadır.¹⁷³ Bu bağlamda intihar etmeyi düşünen ama Sahaja Yoga'yla yeniden hayata bağlananların hayat hikâyeleri sunularak pratik değer artırılma gayreti gösterilir.¹⁷⁴ Sahaja Yoga 2005 yılında artık üniversitelerde gençlik kulüplerinde tanıtım¹⁷⁵ ve kurs¹⁷⁶ faaliyetleriyle alternatif deneyim bağlamında seküler niteliğinin baskınlığını serimler. Bu yaygınlık, aynı zamanda eleştiri sistematizini de yaygınlaştırır:

“İntiharın eşiğinden yogayla döndü”, “Yoga boy uzatır, yağları yakar”, “Bedeni ve zihni eğitiyor”, “Depresyona birebir!”, “Yoga ile saf arzuyu bul”, “Yoga yapan çocuklar daha rahat uyuyor”, “İşte bilgelige giden dört yol” gibi başlıklar konuyla ilgili özendirmelerden sadece birkaçı. Zihinlerindeki sorulara cevap arayan insanların ruhlarındaki boşluğu gidermek için yoga, meditasyon, feng shui, zen felsefesi gibi şeyler alternatif olarak gösteriliyor. Bu tür uygulamalara sağlıklı yaşam, doğru beslenme, sevgi, mutluluk, pozitif düşünme, evrenle uyum, vücut enerjisini doğru kullanma gibi kavramlarla başlanıyor. Ama günah-sevap, dünya-ahiret, cennet-cehennem, Yaratıcı-kul kavramlarının içi yeni öğretilerle bir anda boşaltılıyor.

html, (13 Mayıs 2009).

171 “Yogayla Madonna ol...”, 01/06/2004, <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=712538&Date=05.07.2008>, (05/07/2009).

172 Zepnep B. Ertem, “Uyandır 'kundalini'ni”, *Tempo*, 02/05/2004, http://209.85.129.132/search?q=cache:fZnJl6hIG7gl:www.tempodergisi.com.tr/life_style/05424/%3Fprinterfriendly%3Dyes+Shiri+Mataji,&cd=35&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, (12 Mayıs 2009).

173 “Yoga ile saf arzuyu bul” <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/12/06/gnd104.html>, (12 Mayıs 2009).

174 “İntiharın eşiğinden döndü”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/12/06/gnd105.html>, (12 Mayıs 2009).

175 http://www.uniaktivite.net/aktiviteler/2866/_sahaja_yoga_tanitim_seminer_i, (12 Mayıs 2009).

176 <http://www.unikampus.net/forum/showthread.php?t=12978>, (12 Mayıs 2009).

Modern yaşamın bir parçası gibi gösterilen ve yapılan uygulamalarla bunu anlatan pek çok şey insanların zihinlerinde iz bırakıyor (...). Birçok kadın dergisi ve gazete yoga ve benzeri akımları manken görüntüleri eşliğinde sayfalarına taşıyarak gündemde tutuyor. Ancak, bu tarz programlarda miskinliği bir yaşam tarzı olarak benimsemiş malum Hint fakirlerinin imajı yansıtılmıyor. Bu özendirmeler sayesinde artık kolejler, ilköğretim okulları, devlet daireleri, hatta bazı özel ana sınıflarında dahi çocuklara Hintli yogiler eşliğinde yoga yaptırılıyor.¹⁷⁷

İntiharın bireysel atfının yanı sıra Batman’da yaygın intihar olaylarında da Sahaja Yoga’nın işlevsel olduğu iddiasıyla uygulandığı; dahası sigarayı bırakmaya kadar farklı kategorilerde etkinlik sahibi (her derde deva) olduğu ileri sürülmüş ve pratiğe yansıtılmıştır.¹⁷⁸ Yoga’nın yaygınlaşması, sağlıklı yaşam kategorisinde sunulması vb. nedenlerle sağlık sektörü, özellikle stresle bire bir ilgilenen kalp sağlığı alanı yoganın faydasının olup olmadığı yönünde araştırmalara yönelir.¹⁷⁹ Pratikte yaygınlaştıkça yoga, genel anlamda, bir tartışma zeminine de taşınır: Pratiğe katılanlar ve kuramsal araştırma yapanlar, yoganın beyan edildiği gibi sırf bir egzersiz olmadığı yönündeki şüphelerini tartışma zeminine taşırlar.¹⁸⁰

Sahaja Yoga’nın yanı sıra genel kategori olarak yoga, inanç turizmine de bir alternatif sunar ve daha çok dinlenme ve huzur merkezli meditasyon nitelikleri nedeniyle kır gezileri, tabiata yolculuk bağlamında kent hayatından uzaklaştırılan insanlara yoga pratiği sunulur.¹⁸¹ Medya ve sağlık sektörünün yanı sıra arkadaş tavsiyesinin getirdiği merak tatmini de yoganın Türkiye’de yayılma pratiği için önem taşır. Güvenilir öte-

177 Mustafa Aydın, “Yoga, reiki, meditasyon ne kadar masum?”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=173489&keyfield=736168616A61>, (14 Mayıs 2005).

178 <http://www.haberaktuel.com/Intihar-olaylarina-karsi-kullanilan-yoga-simdi-de-sigaraya-karsi-kullaniliyor--haberi-1632.html>, (13 Mayıs 2009).

179 “Memorial Hastanesi ‘kalp yoga’sının faydalarını araştırıcak”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=210344&keyfield=796F6761>, (13 Mayıs 2009).

180 “Yoga, reiki, meditasyon ne kadar masum?”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=173489&keyfield=796F6761>, (13 Mayıs 2009); “Utanarak inanmak!”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=173474&keyfield=796F6761>, (13 Mayıs 2009).

181 “Şehir hayatından sıkılanlar, Assos’ta yoga yaparak steresten uzaklaşıyorlar”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=272868&keyfield=796F6761>, (13 Mayıs 2009).

kilerden gelen bilgiler, referansın güçlülüğü bağlamında güçlü bir şekilde tavsiye edilen ürün olarak değerlendirilir ve maliyetinin düşük (manevî anlamda) olması nedeniyle deneyime katılım kolayca gerçekleşmektedir. Bu tür deneyimlere katılan ve sonuç alanların (ve almayanların) sanal ortamda bilgi alışverişi ve tartışmayla Sahaja Yoga'yı sorgulama düzeyine taşıdıkları görülür.¹⁸²

Sahaja Yoga, 2007 yılında artık birçok kişi tarafından deneyimlenen ve tartışılabilen bir öğreti haline geldiği gibi, sivil toplum kuruluşlarının ücretsiz olması ve herkese kolay uygulama imkânı vermesi ve popülaritesi dikkate alınarak yaygınlaşması için çaba gösterdiği bir pratik haline de gelir. Bu bağlamda *Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Değirmendere Şubesi*'nin de desteğiyle *Kocaeli Üniversitesi Sahaja Yoga Kulübü*'nün bir organizasyonunda Sahaja Yoga tanıtılır. Geçmişte popüler olan bir dizideki bir karakteri canlandıran bir tiyatro sanatçısının tanıtımını ve örnek bir uygulamasını yaptığı bu misal, halka aktarılan imajın net ifadesidir.¹⁸³ Dahası, popüler aktörlerin yanı sıra farklı alanlarda akademisyenlerin de çevre yerleşimlerde Sahaja Yoga tanıtımı ve pratiği sunduğu görülür; ki bu da Sahaja Yoga'nın modern yoga olarak algılanmasını ve meşruiyetini kolaylaştırır.¹⁸⁴ Bu modern algı, Sahaja Yoga'nın mutluluğa katkısı bağlamında ruhsal güdü üretişini, Ege Bölgesi'nde (özellikle üniversite bağlamında) pratiğe ulaştırdığı gibi¹⁸⁵ Akdeniz Bölgesi'nde de varlık bulur.¹⁸⁶ Marmara Bölgesi'ndeki yaygınlığına 2000 sonrası dönemde müzik ve kültür yoğun etkinlikler katıldığı gibi¹⁸⁷ diğer bölgelerde de bu form hayat bulur.¹⁸⁸ Alternatif tıp merkezli yayılmasının yanı sıra yoga genel ka-

182 <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=66274>, 27/09/2009, (13 Mayıs 2009).

183 "Değirmendereliler'in "Yoga"lı Meditasyonu", 31/12/2007, <http://www.ozgurkocaeli.com.tr/news.php?id=18846>, (13 Mayıs 2009).

184 "Gölcük'te yoga semineri", 06/11/2007, <http://kouha.kocaeli.edu.tr/?page=haber&id=5726>, (13 Mayıs 2009).

185 "Yoga uzmanı 'Yaşar', hayattan keyif almanın yollarını anlattı", <http://www.milliyet.com.tr/2007/03/23/eg/eg11.html>, (13 Mayıs 2009); http://www.medya35.com/news_detail.php?id=181, (13 Mayıs 2009).

186 <http://bidb.mersin.edu.tr/icerik.php?hid=533>, (13 Mayıs 2009).

187 "Üç gün üç gece Galata'da şenlik", <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=6706217& tarih=2007-06-15>, (13 Mayıs 2009).

188 "Müziyen hekimlerden konser", <http://83.66.140.10/2007/08/28/eg/eg04.html>, (13 Mayıs 2009).

tegorisinin 2007’de kalp hastaları için bir teknik olarak sağlık sektöründe uygulandığı ve başarılı sonuçlar alındığı yönünde açıklamalar yapıldığı görülür.¹⁸⁹ Rekabetçi analizler, eleştirel tutumun yanı sıra, İslâm tandanslı alternatif huzur mekanizmaları önerir ki esmaü’l-hüsna’nın zikri (ve genel kategori olarak *zikir*), bu bağlamda sunulan alternatiflerdendir.¹⁹⁰

2008’e gelindiğinde Sahaja Yoga, gitar kulübü normal algısına yakınlaşan bir algı gibi öğrenci kulübü faaliyeti olarak da yaygınlaşır.¹⁹¹ Öte yandan Sahaja Yoga kulübünün açılmasına izin vermeyen üniversite kararları da söz konusudur.¹⁹² Kulüp açmanın getirdiği aktör gerekliliğinin yanı sıra daha çok görülen pratik; konferans, seminer veya toplantı gibi tanıtıcı faaliyetlerle Sahaja Yoga’ya yönlendirme şeklindedir. 2008 faaliyetlerin birçok bölgede yoğunlaştığını, yerel basında da Sahaja Yoga’nın tanıtım metinlerini yayınladığı, tanıtıcı haber verdiği bir dönemi de ifade eder.¹⁹³ Yoga’nın sosyetedeki yaygınlığı, dönem dönem bu pratiği sürdürenlerin söylemlerine başvurmayı netice verir. Bu algı, Sahaja Yoga’nın dinî yapılanma olarak kabulünden kaçınan bir elit kesim profilini tasvir eder.¹⁹⁴ Bunun yanı sıra üniversitelerdeki varlığı, Hint gecesi gibi kültür merkezli kutlamalarda bir pratik ve müzik türü olarak yer alır.¹⁹⁵ Dahası, genel anlamda belediyeler dâhil kültür sanat etkinlikleri içerisinde Saha-

189 “Kalp hastalarına yogalı tedavi”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haber-no=580940&keyfield=796F6761>, 28 Ağustos 2007, (13 Mayıs 2009).

190 “Allah’ın 99 ismini zikretmek insana huzur veriyor”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haber-no=776113&keyfield=796F6761>, (13 Mayıs 2009).

191 <http://www.bilkent.edu.tr/bilkent-tr/admin-unit/dos/okk/kulupler.html>, (12 Mayıs 2009); <http://web.anadolu.edu.tr/tr/ogrbilgi/kulupler.htm>; <http://www.kmu.edu.tr/userfiles/file/kmu07-08faaliyetraporu.pdf>, (13 Mayıs 2009), s.56; <http://www.kmu.edu.tr/menu.asp?id=133>, (13 Mayıs 2009).

192 “T.C. Kocaeli Üniversitesi senato toplantı tutanağı”, <http://www.kocaeli.edu.tr/idari/senuye/snt/2008/17012008.pdf>, (13 Mayıs 2009), s.7; Gözlem üye kulüp olarak ismi geçmektedir: http://okb.kou.edu.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=29, (12 Mayıs 2009).

193 “İç barış olmadan Dünya barışı gerçekleşmez”, http://www.boluolay.com/news.php?id=13817&tab=cokyorum_lananlar&ayear=2009&amonth=03&aday=25, (13 Mayıs 2009).

194 “Yogadan vazgeçmem diyen ünlüler”, http://www.milliyet.com.tr/Cafe/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay_Arsiv&ArticleID=989406&Kategori=cafe&b=Yogadan%20vazgecmem%20diyem%20unluler&ver=76, (13 Mayıs 2009).

195 http://www.istanbul.edu.tr/duyurular/duyuru_icerik.php?1328=, (13 Mayıs 2009).

ja Yoga anlatımının yaygınlaştığı (normalleştiği) görülür.¹⁹⁶

Yoga genel kategorisi bağlamında 2008'de gelinen noktada Malezya'da "Müslümanları yozlaştırdığı" gerekçesiyle *Malezya Ulusal Fetva Konseyi*'nin fetvasıyla (yasal bağlayıcılığı yoktur) yasak konduğu medyaya yansır. Bu yorum, yoganın yalnızca fiziksel bir egzersiz olarak algılanamayacağını ve Hindu dininin bir pratiği olduğunu savunur¹⁹⁷ ki esasen doğru yorum da budur: Türkiye'de ise Batı'dan gelen bir akımın rasyonel bir konumlandırma ve seküler pratik olarak uygulama algısı hâlâ hâkimdir. Son tahlilde Sahaja Yoga'nın başarılı bir stratejiyle seküler bir sağlık pratiği olarak ve en ileri algıyla 'dinlerin dışında, yanı başında' beliren ruhsal güçleri olan karizmatik bir liderle birlikte huzur bulma pratiği ve bir kültürel ve sosyal etkinlik olarak devam edegelen varlığıyla Türk din piyasasında yer edindiği gözlenmektedir.

Sonuç

Sahaja Yoga'nın Türkiye'de faaliyet göstermesi, yoga odaklı algılara dönük olarak modern yaşamın sorunlarından uzaklaşma amacını taşıyanlara sade, ruhsal anlamda düşük maliyetli ve herkesin yapabileceği bir pratik sunarak başlamıştır. Türkiye'ye gelen Hareket'in lideri Shri Mataji, sosyeteyle özellikle bağ kuran aydınlanma (kundalini) pratiklerini lüks otellerde gerçekleştirerek adını duyurmuştur. Bir dinî hareket olarak Sahaja Yoga uygulamaları, Türkiye'de özellikle dernekler (başta *Sağlıklı Yaşam Derneği* olmak üzere) tarafından bir sağlık ve güzellik pratiği olarak sunulmuş ve bu yoga türü, seküler meşruiyet zemininde lüks otellerden üniversitelerde kulüp olmaya kadar birçok alanda varlık bulmuştur. Ele alınan dönem ve sonrasında hareketin çaba ve çalışmaları göstermektedir ki günümüz birey ve grupları için dinî ve spritüel alanda birçok seçeneğin oluşturduğu bir yelpaze söz konusudur ve herhangi bir seçenekte karar kılma veya onu terk edip yeni bir seçeneğe yönelme anlamına gelen tercih ve inşa sürecinin etkin olduğu ve bireyin taşıdığı bu özgürlüğün dinî sistem ve grupların doğrudan veya dolaylı olarak rekabete girmesine ve modern dönemin bir etkisi olarak rasyonel ve bürokratik örgütlenme-

196 "Seminer: Sahaja yoga", http://www.manisa.bel.tr/etkinlik_detay.asp?id=24, (13 Mayıs 2009); <http://www.diyarbakirsanat.org/etkinlik.asp?type=7&id=829&c=3>, (13 Mayıs 2009).

197 "Malezya yogayı yasakladı", 22/11/2008, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haber-no=763106&keyfield=796F6761>, (13 Mayıs 2009).

ler yoluyla mücadele sergilemesine neden olduğu gözlenmektedir. Böylece dinî alan rekabet yoğun bir sürece girmiş, birey ve gruplar da modern bir iktidar mücadelesine dâhil olmuştur.

Araştırmanın temel iddiası olan “Türkiye bağlamında süregelen dinlerarası ilişkiler, küresel düzeyde yapı ve kültür düzeyinde meydana gelen küreselleşme, postmodernizm, çoğulculuk, çeşitlilik gibi tartışmaların baskın belirleyiciliğiyle yerel koşulların dönüşen yeni çehresinde, meydan okuma ve cevap verme yoluyla şekillenen, serbest piyasa modelinin niteliklerini taşıyan toplumsal ontolojide hayat bulmakta ve bu ontolojiye dâhil olan yeni ve eski sistemlerin rakipliği boyunca süregelen hale gelmektedir” şeklindeki formülasyonun söylem ve pratik bağlamında yapılan iz sürümünde doğrulayıcı verilere ulaşılmıştır. Böylece, Türkiye’de dinî alanda yeni bir piyasa (oligopol) modeli hakim olmuş ve küresel ve yerel aktörlerin rakip olarak birbirleriyle rekabet öncelikli (ve diğer süreçlerin de barındırıldığı bir şekilde) mücadelesinin söz konusu olduğu, nihayetinde tüketim alışkanlıklarını değiştirmeyenlerin devam eden bağlılığının yanı sıra yeni tüketim birimlerine yönelen bireylerin de söz konusu olduğu bir döneme girilmiş bulunmaktadır. Bu yeni dönemin aktörleri doğrudan dinî örgütlenme sergileyenler olduğu gibi spiritüel öz taşıyıp seküler formda rekabet eden Sahaja Yoga gibi hareketlerdir de.

KAYNAKÇA

AKMAN, İknur K. “Tasavvufla psikoterapi yapıyor”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/09/10/cpsabah/rop101-20050821-102.html>, (13 Mayıs 2009).

AKMAN, Nuriye. “Mustafa Merter: Freud sahte bir peygamberdi”, 01/08/2004, <http://www.nuriyeakman.net/node/1471>, (13 Mayıs 2009).

AKÖZ, Emre. “Yogalandım”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/03/20/yaz13-40-109.html>, (13 Mayıs 2009).

AKTAY, Yasin. “Postmodern Dünyada Din: Bir Anlatı mı, Tanrının İntikamı mı?”, Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş (drl.), Y. Aktay, M.E. Köktaş, A. Topçuoğlu ve M. Ayyıldızoğlu (çev.). *Din Sosyolojisi* içinde. 2. Baskı. Ankara: Vadi Yayınları, 1998, ss.297-313.

ALICI, Mustafa. “Müzakere”, Ömer Faruk Harman (Ed.). *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri* içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss.323-324.

ALICI, Mustafa. “Yeni Dini Hareketlerin Klasik Dinlerden Farkı: Post-Mo-

dern Paganizm Geleneksel Dindarlığa Karşı." S. Turan ve F. Sancar (Ed.). *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde. İstanbul: Açılım Kitap, 2014, ss.71-79.

ALKAN, A. Turan. "Siyasetçileri asalım; sonra?", <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/04/27/yazarlar/ahmetturanalkan.htm>, (13 Mayıs 2009).

AL-ROUBAİE, Amer. *Globalization and the Muslim World*. Kuala Lumpur: Malita Jaya Publishing House, 2002.

ANDERSON, Benedict. *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İskender Savaşır (çev.). 6. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

ARSLANTÜRK, Zeki ve M. Tayfun Amman. *Sosyoloji*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1999.

AYDIN, Mustafa. "Yoga, reiki, meditasyon ne kadar masum?", <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=173489&keyfield=736168616A61>, (14 Mayıs 2005).

BARKER, Eileen. *New Religious Movements: A Practical Introduction*. 3. Baskı. London: HMSO Publications, 1992.

BAUMAN, Zygmunt. *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. İsmail Türkmen (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.

BAUMAN, Zygmunt. *Sosyolojik Düşünmek*. Abdullah Yılmaz (çev.). 3. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2002.

BECKER, Gary S. "Serbest Piyasalarda Dinler de Sağlıklı Olarak Gelişirler", Murat Çokgezen (çev.). *Liberal Düşünce*. Sayı.3, Yaz 1996, ss.30-31.

BERGER, Peter L. "Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine." *Sekülerizm Soruluyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği* içinde. Ali Köse (hzl.). İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002, ss.75-93.

BERGER, Peter L. *Kutsal Şemsiye*. Ali Coşkun (çev.). 2. Basım. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000.

BLANK, Rebecca M. "Viewing the Market Economy through the Lens of Faith." Rebecca M. Blank and William McGurn (Ed.). *Is the Market Moral: a Dialogue on Religion Economics and Justice* içinde. Washington: Brooking Institution Press, 2004, ss.11-56.

BODUR, H. Ezber. "Küreselleşmenin Dinî Alandaki Etkisi ve Ulus-Devlet." *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı.4, 2004, ss.9-26.

BODUR, H. Ezber. “Moonculuk Hareketi ve Türkiye’de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi.” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı.1, 2003, ss.13-39.

CAMPBELL, Colin. *The Easternization of the West: A Thematic Account of Cultural Change in the Modern Era*. London: Paradigm Publisher, 2007.

CHUNG, Sheng-Chia, Maria M. Brooks, Madhur Rai, Judith L. Balk ve Sandeep Rai, “Effect of Sahaja Yoga Meditation on Quality of Life, Anxiety, and Blood Pressure Control.” *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, Cilt. 18, Sayı. 6, 2012, ss.589-596.

CONEY, Judith M. “‘Belonging to a Global Religion’: The Sociological Dimensions of International Elements in Sahaja Yoga.” *Journal of Contemporary Religion*, Cilt.10, Sayı.2, 1995, ss.109-120.

CONEY, Judith M. *Sahaja Yoga: Socializing Processes in a South Asian New Religious Movement*. London: Curzon Press.

COSER, Lewis. “Amerikan Eğilimleri”, Tom Bottomore ve Robert Nisbet (Ed.), M. Tuncay ve A. Uğur (hızl.), Alâeddin Şenel (çev.). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* içinde. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002, ss.291-327.

DERİN, Serkan. “Sahaja Yoga: İçeriği, Amacı, Türkiye’deki Faaliyetleri,” *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Ü. SBE, 2011.

DEVI, Shri Mataji Nirmala. *Meta Modern Çağ*. İstanbul: Tasarım Yayınları, 2008.

DUMAN, Selahattin. “Ölüp dirilmeli Ali Fattik oyunu”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/04/23/y14.html>, (12 Mayıs 2009).

DÜZDEMİR, Öncel. “Demet’e yapılan haksızlık!”, <http://ya2001.yeniasir.com.tr/04/27/index.php3?kat=ana&sayfa=oduzdemir&bolum=yazarlar>, (12 Mayıs 2009).

EFE, Adem. “Küreselleşme Yeni Dini Hareketler ve İnternet.” *Uluslararası Davraz Kongresi* 24-27 Eylül 2009. Küresel Diyalog. Isparta 2009, ss.3232-3238.

EFE, Adem. *Dinî Gruplar Sosyolojisi (Isparta Örneği)*. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2013.

ERGİL, Doğu. *Toplum ve İnsan -Toplumbilimin Temelleri*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1984.

ERTEM, Zepnep B. “Uyandır ‘kundalini’ni”, *Tempo*, 02/05/2004, http://209.85.129.132/search?q=cache:fZNjI6hIG7gJ:www.tempodergisi.com.tr/life_style/05424/%3Fprinterfriendly%3Dyes+Shiri+Mataji,&cd=35&h-

l=tr&ct=clnk&gl=tr, (12 Mayıs 2009).

FALK, Richard. *Küreselleşme ve Din: İnsanî Küresel Yönetişim*. Hasan Tuncaç Başoğlu (çev.). İstanbul: Küre Yayınları, 2003.

FEATHERSTONE, Mike. *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*. London: Sage Publications, 1995.

FICHTER, Joseph. *Sosyoloji Nedir?*. Nilgün Çelebi (çev.). 7. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık, 2004.

GAUCHET, Marcel. *Demokrasi İçinde Din: Laikliğin Gelişimi*. Mehmet Emin Özcan (çev.). Ankara: Dost Kitabevi, 2000.

GIDDENS, Anthony. *Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. Ümit Tatlıcan (çev.). İstanbul: Say Yayınları, 2010.

GÜNAY, Nasuh. *Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2005.

GÜNDÜZ, Şinasi. *Misyonerlik*. 2. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

HARRISON, Linda, J. Ramesh Manocha ve Katya Rubia. "Sahaja Yoga Meditation as a Family Treatment Programme for Children with Attention Deficit-Hyperactivity Disorder." *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, Cilt. 9, Sayı.4, 2004, ss.479-497.

HORTON, Paul B. ve Chester L. Hunt. *Sociology*. 4th Edition/International Student Edition. Tokyo: McGraw-Hill Kogakusha Ltd, 1976.

HUNT, Chizuko. "Yoga Practice in 21st Century Britain: The Lived Experience of Yoga Practitioners." *Doktora Tezi*. De Montfort University, 2010.

HUNT, Stephen J. *Alternative Religions: A Sociological Introduction*. Hampshire: Ashgate, 2003.

KABASA, Reşat (ed.), *Türkiye Tarihi 1839-2010: Modern Dünyada Türkiye*, Zühal Bilgin (çev.), C.4, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.

KARABACAK, Müslim. "Neredesin ey 'Çıplak uyarıcı?'" , 26/04/2002, <http://www.yenimesaj.com.tr/index.php?haberno=2006166&tarikh=2002-04-26>, (13 Mayıs 2009).

KAYMAKCAN, Recep. "İngiliz Din Dersi Kitaplarında İslâm İmajı", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*. Cilt.1, Sayı.1, Haziran 2001, ss.161-180.

KİRMAN, M. Ali. *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi, 2010.

KOENIG, Samuel. *Sosyoloji: Toplum Bilimine Giriş*. S. Sucu ve O. Aykaç (çev.). İstanbul: Ütopya Kitapevi Yayınları, 2000.

KÖSE, Ali. *Milenyum Tarikatları: Batı'da Yeni Dini Akımlar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

LELONG, Michel. *İslâm'la Yüzleşen Batı*. Ali Erbaş (çev.). İstanbul: Ufuk Kitap, 2006.

LYOTARD, Jean F. *Postmodern Durum -Bilgi Üzerine Bir Rapor*. Ahmet Çiğdem (çev.). 3. Basım. Ankara: Vadi Yayınları, 2000.

MANOCHA, Ramesh. *Silence Your Mind*. Sydney: Hachette Australia, 2013.

MONSMA, Stephen V. ve J. Christopher Soper. *The Challenge of Pluralism: Church and State in Five Democracies*. Lanham: Rowman&Littlefield Publishers Inc., 1997.

NELSON, Geoffrey K. *Cults, New Religions and Religious Creativity*. London: Routledge&Kegan Paul, 1987.

NOYCE, John (drl.). *The Sahaja Book of Prophecies*. Melbourne: Sahaja Scholastica, 2002. http://www.adishakti.org/pdf_files_2/sahaja_yoga_book_of_prophecies.pdf, (14 Mart 2014).

ÖZKAN, Ali Rafet. "Yeni Dini Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Temel Karakteristikleri." S. Turan ve F. Sancar (Ed.). *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla*. İstanbul: Açılım Kitap, 2014, ss.27-46.

ÖZKAN, Ali Rafet. *Kıyamet Tarikatları: Yeni Dini Hareketler*. 2. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

PORTER, Michael E. "How Competitive Forces Shape Strategy", Cynthia A. Montgomery ve Michael E. Porter (Ed.). *Strategy: Seeking and Securing Competitive Advantage* içinde. Boston: Harvard Business review, 1991, ss.11-27.

PORTER, Michael E. *Rekabet Stratejisi: Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri*. Gülen Ulubilgen (çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2003.

POWELL Nigel T. (Ed.). *Sahaja Yoga Meditation: The Joy of Spiritual Self Knowledge Through Sahaja Yoga Meditation*. London: Corvalis Publishing, 2004.

PUTTICK, Elizabeth. "Sahaja Yoga." Peter B. Clarke (Ed.). *Encyclopedia of New Religious Movements* içinde. London-New York: Routledge, 2006, ss.544-545.

PUTTICK, Elizabeth. "Women in New Religious Movements." Peter B. Clarke (Ed.). *Encyclopedia of New Religious Movements* içinde. London-New York:

Routledge, 2006, ss. 686-688.

RAGHURAM, N.V. "Yoga yaparsam Hindu olur muyum?", <http://www.yogamerkezi.com/sohbetler/20041223.htm>, (13 Mayıs 2009).

ROY, Olivier. *Küreselleşen İslâm*. Haldun Bayrı (çev.). İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

SALIBA, John A. *Understanding New Religious Movements*. 2. Baskı. Walnut Creek-Lanham-Oxford: Altamira Press.

SEVGİ, Abdullah. "Yeni Dini Akımların Temel Görüşleri ve İslam." *Yüksek Lisans Tezi*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2011.

SMITH, Christian ve Robert D. Woodberry, "Din Sosyolojisi", İhsan Çapcıoğlu (çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt.47, Sayı.2, 2006, ss.215-235.

SMITH, Huston. "Postmodernism's Impact on the Study of Religion", *Journal of the American Academy of Religion*. Vol.58, No.4, Winter 1990, ss.653-670.

SOVATSKY, Stuart. "Kundalini And The Complete Maturation of the Ensouled Body." *The Journal of Transpersonal Psychology*, Cilt. 41, Sayı.1, 2009, ss.1-21.

SUBAŞI, Necdet. *Gündelik Hayat ve Dinsellik*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.

SWATOS, William H. ve Kevin J. Christiano. "Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni." *Sekülerizm Sorgulanıyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği* içinde. Ali Köse (hızl.). İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002, ss.95-121.

THOMPSON, Ian. *Odaktaki Sosyoloji: Din Sosyolojisine Giriş*. Bekir Zakir Çoban (çev.). İstanbul: Birey Yayınları, 2004.

UĞURLU, İlknur. "Batı'dan Gelen Doğu Kökenli Akımlar ve Türkiye'deki Faaliyetleri." *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi SBE, 2011

ULUÇ, Özlem. *Yeni Dini Hareketler*. İstanbul: Yarın Yayınları, 2013.

WATT, W. Montgomery. *Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık*. Turan Koç (çev.). 2. Baskı. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.

WRIGHT, Stuart A. "Public Agency Involvement in Government -Religious Movement Confrontations." David G. Bromley ve J. Gordon Melton (Ed.). *Cults, Religion, and Violence* içinde. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, ss.102-122.

WUTHNOW, Robert J. "Din Sosyolojisi." *Din ve Modernlik-Toplumbilim Yazıları I-* içinde. Adil Çiftçi (drl. ve çev.). Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002, ss.59-119.

YEL, Ali Murat. "İnternetin Din Değiştirme Süreci Üzerindeki Etkileri." *Köprü*. Sayı.91, Yaz 2005, ss.253-260.

YİTİK, Ali İhsan. "Hint Menşeli Dinlerin Türkiye'deki Faaliyetleri." Ömer Faruk Harman (Ed.). *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri* içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss.312-322.

YİTİK, Ali İhsan. "Misyonerlik ve Yeni Dinî Hareketler." Asife Ünal (hızl.). *Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik -Sempozyum: 01-02 Ekim 2005 Ankara* içinde. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2005, ss.91-102.

YİTİK, Ali İhsan. "Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik: Türkiye Örneği." S. Turan ve F. Sancar (Ed.). *Yeni Dini Hareketler: Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla* içinde. İstanbul: Açılım Kitap, 2014, ss.255-270.

<http://web.anadolu.edu.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.answers.com>, (erişim: 11 Mart 2014).

<http://www.ailem.com>, (erişim: 19 Mayıs 2009).

<http://www.aksam.com.tr>, (erişim: 12 Mayıs 2009).

<http://www.artiyasam.com>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.bilkent.edu.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.boluolay.com>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.cabellaschool.org>, (erişim: 11 Mart 2014);

<http://www.diyarbakirsanat.org>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.dunyagazetesi.com.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.eternalworlds.wordpress.com>, (erişim: 11 Mart 2014).

<http://www.freemeditation.com>, (erişim: 08 Mart 2014).

<http://www.haberaktuel.com>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.hurriyet.com.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.istanbul.edu.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.kmu.edu.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.kocaeli.edu.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

<http://www.live365.com>, (erişim: 12 Mayıs 2009)

<http://www.manisa.bel.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).

- <http://www.medya35.com>, (erişim: 13 Mayıs 2009).
- <http://www.mersinkulturturizm.gov.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).
- <http://www.milliyet.com.tr>, (erişim: 11 Mayıs 2009).
- <http://www.msgsu.edu.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).
- <http://www.nirmalprem.org>, (erişim: 11 Mart 2014).
- <http://www.ozgurkocaeli.com.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).
- <http://www.pksacademy.com>, (erişim: 11 Mart 2014);
- <http://www.radikal.com.tr>, (erişim: 13 Mayıs 2009).
- <http://www.sabah.com.tr>, (erişim: 12 Mayıs 2009).
- <http://www.sahajayoga.org>, (erişim: 08 Mart 2014).
- <http://www.sahajayogaportal.org>, (erişim: 11 Mayıs 2009).
- <http://www.sahajayogaradio.org>, (erişim: 12 Mayıs 2009).
- <http://www.sahajayogaturkey.f2s.com>, (erişim: 03 Mart 2008).
- <http://www.sayasadernegi.com>, (erişim: 06 Nisan 2009).
- <http://www.shrimataji.net>, (erişim: 13 Mayıs, 2009).
- <http://www.sahajayoga-russia.ru>, (erişim: 11 Mart 2014).
- <http://www.sahajaworldfoundation.org>, (erişim: 11 Mart 2014).
- <http://www.shrimataji.org>, (erişim: 08 Mart 2014).
- <http://www.sahajayogafacts.info>, (erişim: 09 Mart 2014);
- <http://www.sahajahealthcentre.com>, (erişim: 11 Mart 2014).
- <http://www.tamtip.com>, (erişim: 12 Mayıs 2009).
- <http://www.theatreofeternalvalues.com>, (erişim: 11 Mart 2014).
- <http://www.uniaktivite.net>, (erişim: 12 Mayıs 2009).
- <http://www.unikampus.net>, (erişim: 12 Mayıs 2009).
- <http://www.yenisafak.com.tr>, (erişim: 27 Mart 2008).
- <http://www.yogamerkezi.org>, (erişim: 13 Mayıs 2009).
- <http://www.zaman.com.tr>, (erişim: 12 Mayıs 2009).